

Politieke peiling

Ipsos I&O 15 september 2025

Rapport Ipsos I&O: zetelpeiling en achtergronden
17 september 2025. Peiling van 13-15 sept. 2025

www.ipsos-publiek.nl

Colofon

Uitgave

Ipsos I&O

Zuiderval 70

7543 EZ Enschede

Piet Heinkade 55

1019 GM Amsterdam

Amstelveenseweg 760

1081 JK Amsterdam

Ericssonstraat 2

5121 ML Rijen

Rapportnummer

2025/155

Datum

17 september 2025

Auteurs

Asher van der Schelde

Maartje van de Koppel

Peter Kanne

Copyright

Het overnemen uit deze publicatie is toegestaan, mits de bron duidelijk wordt vermeld.

Inhoudsopgave

	Ipsos I&O-zetelpeiling: liberale partijen VVD, D66 en JA21 dicht bij elkaar	4
1	Zetelpeiling	7
1.1	Verwachte opkomst	7
1.2	Zetelpeiling: Groei JA21 zet door; VVD, D66 en JA21 dicht bij elkaar	8
1.3	Zekerheid en onzekerheid over stemkeuze	10
1.4	Potentieel en bindingskracht	11
1.5	Andere overwogen partijen	14
1.6	Overgangen sinds Tweede Kamerverkiezingen 2023	16
1.7	Volgen van de Tweede Kamerverkiezingen	17
2	Analyse van winst en verlies	18
2.1	Partijen op winst	18
2.2	Partijen op verlies	20
3	Stemmotieven	23
3.1	Redenen om op partij te stemmen	23
3.2	Belangrijke thema's voor stemkeuze	24
4	Wie is de liberale kiezer?	26
5	Coalitievorming en uitsluiten	28
5.1	Wel of niet vooraf uitsluiten?	28
5.2	Uitsluiten van PVV	29
5.3	Uitsluiten van GL-PvdA	30
5.4	Uitsluiten vanwege hypotheekrenteaftrek	30
5.5	Redenen om een partij uit te sluiten	31
6	Beoordeling politici	32
6.1	Bekendheid lijsttrekkers	32
6.2	Beoordeling lijsttrekkers	33
	Onderzoeksverantwoording	34

Ipsos I&O-zetelpeiling: liberale partijen VVD, D66 en JA21 dicht bij elkaar

Disclaimer: een zetelpeiling is geen voorspelling voor de uitslag van de verkiezingen. Met de zetelpeiling laten we de verhoudingen van dit moment zien. Dit onderzoek vond plaats van 13 tot 15 september 9:00. Veel kiezers weten nog niet wat ze gaan stemmen. Anderen kunnen hun voorkeur uiteraard nog veranderen.

In de Ipsos I&O-zetelpeiling van 15 september 2025 is de PVV wederom de grootste partij. De partij van Geert Wilders komt in deze peiling uit op 32 zetels (was 31, geen significante stijging) waarmee ze afstand neemt van CDA (24, -1 geen significante daling) en GL-PvdA (23, stabiel).

JA21 gaat van 9 naar 12 zetels: vergeleken met de zetelpeiling van 1 september de enige significante verandering. Met D66 op 13 zetels (+2), JA21 op 12 zetels (+3) en de VVD op 14 zetels zitten de drie partijen die zichzelf als ‘liberaal’ bestempelen nu heel dicht bij elkaar.

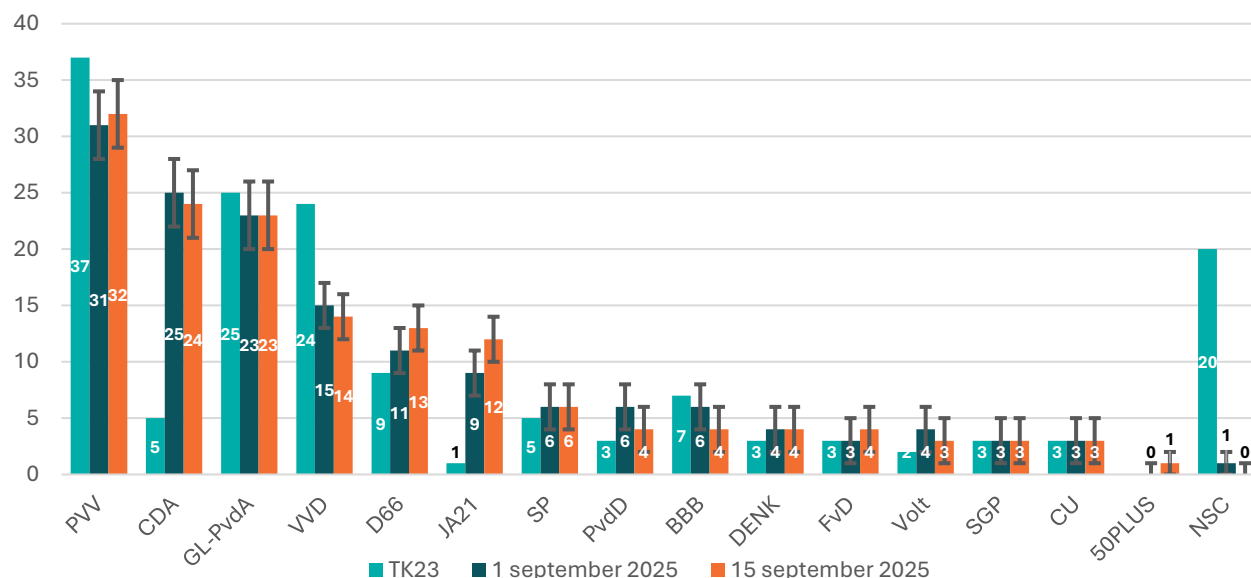
NSC komt in deze peiling voor het eerst op 0 zetels (kwam van 20 zetels).

50PLUS komt, met 1 virtuele zetel, voor het eerst sinds 2023 weer voor in de zetelpeiling. Daarmee maakt de ouderenpartij kans na de verkiezingen terug te komen in de Tweede Kamer.¹

Figuur 1: Zetelpeiling Ipsos I&O 15 september 2025

‘Op welke partij zou u op dit moment stemmen bij de Tweede Kamerverkiezingen?’

Basis: heeft partij van eerste voorkeur (n = 1.920).

¹ Alle partijen die bij de voorgaande Tweede Kamerverkiezingen minstens een zetel haalden nemen we op als voorgeprogrammeerde optie in de stemkeuzevraag. Ook is er een categorie ‘anders’ waar kiezers kunnen aangeven dat ze een voorkeur hebben voor een andere partij die ze dan zelf kunnen invullen. Als een partij spontaan goed is voor in ieder geval een halve zetel nemen we deze partij de volgende keer wel voorgeprogrammeerd op. Dit was de vorige keer het geval voor 50PLUS waardoor we de partij in deze peiling als optie voorlegde.

Geen enkele partij is dit keer spontaan vaak genoeg genoemd waardoor we in de volgende peiling geen nieuwe extra partijen voorgeprogrammeerd opnemen.

Nog veel onzekerheid bij de kiezers

Met nog zes weken te gaan is er nog veel onzekerheid bij de kiezers. In de eerste plaats zien we dat de opkomstbereidheid iets lager ligt dan twee jaar geleden: nu zegt 70 procent zeker te gaan stemmen (doorgaans een goede indicatie voor de opkomst), in 2023 was dat in dezelfde periode 75 procent. Naar mate de verkiezingen dichterbij komen loopt dit percentage normaliter op.

Daarnaast zien we dat, van degenen die wel van plan zijn te gaan stemmen, pas 17 procent (vrijwel) zeker is van zijn keuze. De rest (83%) zweeft nog in meer of mindere mate, waarvan 63 procent twijfelt tussen meerdere partijen en 20 procent nog helemaal geen idee heeft wat te stemmen.

Daarmee is het electorale landschap nu volatieler dan twee jaar geleden, eveneens 1,5 maand voor de verkiezingen. Destijds had, zes weken voor de verkiezingen, 30 procent al een sterke voorkeur voor één partij, nu dus 17 procent.

CDA en PVV hebben het grootste kiezerspotentieel: respectievelijk 32 en 31 procent overweegt deze twee partijen, waarvan respectievelijk 15 en 20 procent deze partijen nu al als eerste voorkeur heeft. Maar tussen de partijen bestaan grote verschillen in opkomstintentie en stemzekerheid. Degenen die nu PVV als eerste voorkeur hebben zijn relatief zeker van die stem, maar relatief onzeker of ze daadwerkelijk gaan stemmen. Kiezers van CDA, GroenLinks-PvdA, VVD, D66 en JA21 daarentegen, zijn er in grote getalen zeker van dat ze gaan stemmen, maar relatief onzeker over de keuze voor deze partijen. De opkomst van de (potentiële) PVV-achterban kan dus een groot verschil maken.

Uitsluiten valt lang bij iedereen niet goed

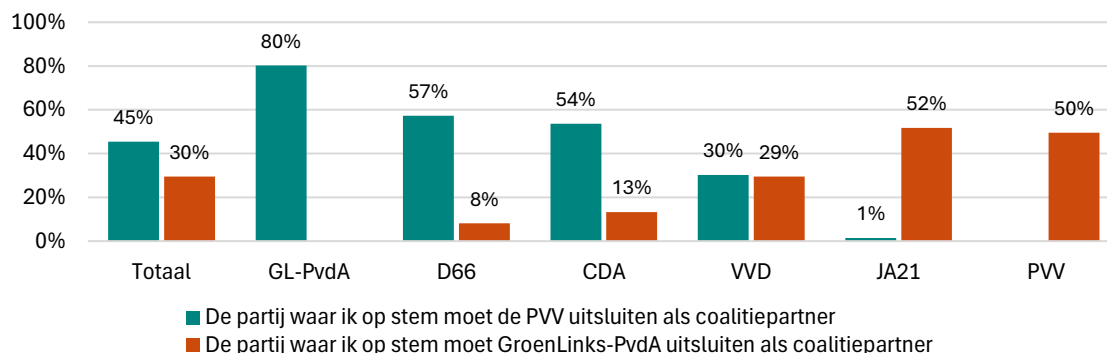
De PVV wordt als mogelijke coalitiepartij uitgesloten door VVD, GL-PvdA, CDA en D66. In een eerdere peiling bleek uit de open antwoorden dat veel kiezers de PVV trouw blijven, omdat ze verwachten dat als de PVV maar groot genoeg wordt, de andere partijen niet om de PVV heen kunnen. Deze keer legden we de stelling ‘Als de PVV de grootste wordt, zullen andere partijen de PVV niet uitsluiten als coalitiepartner’ voor. Van alle kiezers is maar een kwart (26%) het eens met deze stelling. Van de PVV-kiezers is bijna de helft (48%) het hiermee eens en 21 procent niet. Daarmee kan het geloof bij de PVV-achterban of de PVV bij de volgende verkiezingen wel of niet mee mag regeren, een belangrijke factor worden voor het succes van de PVV.

Het op voorhand uitsluiten van partijen valt niet heel goed bij de kiezers. Bijna de helft vindt ‘Het uitsluiten van een partij als mogelijke coalitiepartner ondemocratisch’, 28 procent vindt dat niet. Vooral kiezers van JA21, PVV en VVD vinden uitsluiten vaak ondemocratisch, kiezers van GL-PvdA juist meestal niet. Degenen die het (onder voorwaarden) acceptabel vinden om een partij uit te sluiten vinden dat dat kan als een partij standpunten heeft die ingaan tegen de rechtsstaat (79%). Vooral kiezers van GL-PvdA, CDA en D66 vinden dit een goede reden. Ook de overtuiging dat er met een partij geen stabiele regering te vormen is, kan – volgens 62 procent – een goede reden zijn. Inhoudelijke redenen (als een partij totaal andere standpunten heeft) zijn voor een derde een reden om een partij uit te sluiten. PVV- en JA21-kiezers vinden dit relatief vaak.

Van degenen die niet op de PVV stemmen, vindt 45 procent dat zijn partij de PVV moet uitsluiten als coalitiepartner. Vooral GL-PvdA-kiezers willen dat hun partij dat doet. Van de VVD-kiezers wil 30 procent dat de VVD de PVV uitsluit, 44 procent wil dat niet. Minder kiezers vinden dat GL-PvdA moet worden uitgesloten (30%), maar van de PVV- en JA21-kiezers vindt de helft dat een goed idee.

Figuur 2: Stellingen over uitsluiten PVV en GroenLinks-PvdA, naar politieke voorkeur

Getoond in figuur: alleen percentage helemaal eens + eens. Basis: allen (n = 2.228).

De VVD lijkt nog weinig succesvol met haar uitsluitbeleid. Het uitsluiten van de PVV heeft nog niet het effect dat de kiezers terugkomen naar de VVD. En minder dan een kwart (23%) van alle kiezers vindt het goed dat de VVD nu al zegt niet in een coalitie te willen met partijen die de hypotheekrenteaftrek willen afbouwen. Opvallend genoeg zijn VVD-kiezers hier niet vaker positief over (22% wel, 41% niet) dan de gemiddelde kiezer. Ook de kiezers die in 2023 op de VVD stemden niet: 24 procent van hen vindt dit goed, 50 procent niet.

Onderzoeksverantwoording

Dit onderzoek vond plaats van zaterdag 13 september tot maandagochtend 15 september 2025. In totaal werkten 2.228 Nederlanders van 18 jaar of ouder mee aan dit onderzoek. De steekproef is grotendeels getrokken in het I&O Research Panel. Een deel (n = 141) deed mee via PanelClix. Dit zijn voornamelijk jongeren, lager opgeleiden en respondenten met een niet-westerse achtergrond. Ipsos I&O voerde dit onderzoek uit in samenwerking met Pauw & De Wit.

Bij de zetelpeilingen in aanloop naar de verkiezingen maken we gebruik van een zogeheten rolling panel. Dit houdt in dat respondenten die deelnamen aan de vorige peiling, ook voor de nieuwe peiling worden uitgenodigd. Op die manier kunnen we meten welke kiezersstromen plaatsvinden en welke redenen kiezers hebben om van partijvoorkeur te veranderen. Aan deze peiling namen 1041 respondenten deel die ook deelnamen aan de peiling van begin september.

De onderzoeksresultaten zijn gewogen op geslacht, leeftijd, regio, opleidingsniveau en stemgedrag bij de Tweede Kamerverkiezingen in november 2023. De weging is uitgevoerd conform de richtlijnen van de Gouden Standaard (CBS). Hiermee is de steekproef representatief voor de kiesgerechtigde Nederlandse inwoners (18+), voor wat betreft deze achtergrondkenmerken. Bij onderzoek is er sprake van een betrouwbaarheidsinterval en onnauwkeurigheidsmarges. In dit onderzoek gaan we uit van een betrouwbaarheid van 95 procent. Bij een steekproef van n=2.000 en een uitkomst van 50 procent is er sprake van een foutmarge van plus of min 2,2 procent.

1 Zetelpeiling

1.1 Verwachte opkomst

Het percentage kiezers dat vlak voor de verkiezingen aangeeft zeker te gaan stemmen komt doorgaans overeen met de daadwerkelijke opkomst. Eind november 2023 gaf 82 procent aan zeker te gaan stemmen, uiteindelijk was de opkomst 78 procent.

Momenteel zegt 70 procent van de kiezers *zeker* te gaan stemmen bij de aankomende verkiezingen. In de komende weken zal dit percentage waarschijnlijk toenemen. Het percentage ligt wat lager dan in begin oktober 2023 (75%), destijds ook circa 6 weken voor de verkiezingen.

Momenteel zegt drie procent nog helemaal niet te weten of zij gaan stemmen.

Tabel 1.1: % dat zeker zegt te gaan stemmen

Basis: allen (n = 2.228).

	9 okt '23	7 nov '23	21 nov'23	1 sep'25	15 sep'25
Gaat 'zeker' stemmen	75%	80%	82%	73%	70%

1.2 Zetelpeiling: Groei JA21 zet door; VVD, D66 en JA21 dicht bij elkaar

In de Ipsos I&O-zetelpeiling van 15 september 2025 is de PVV wederom de grootste partij. De partij van Geert Wilders komt in deze peiling uit op 32 zetels waarmee ze CDA (24) en GL-PvdA (23) ruim achter zich laat. Ten opzichte van de zetelpeiling van 1 september is de enige significante verandering de winst van JA21 (+3, nu 12 zetels).

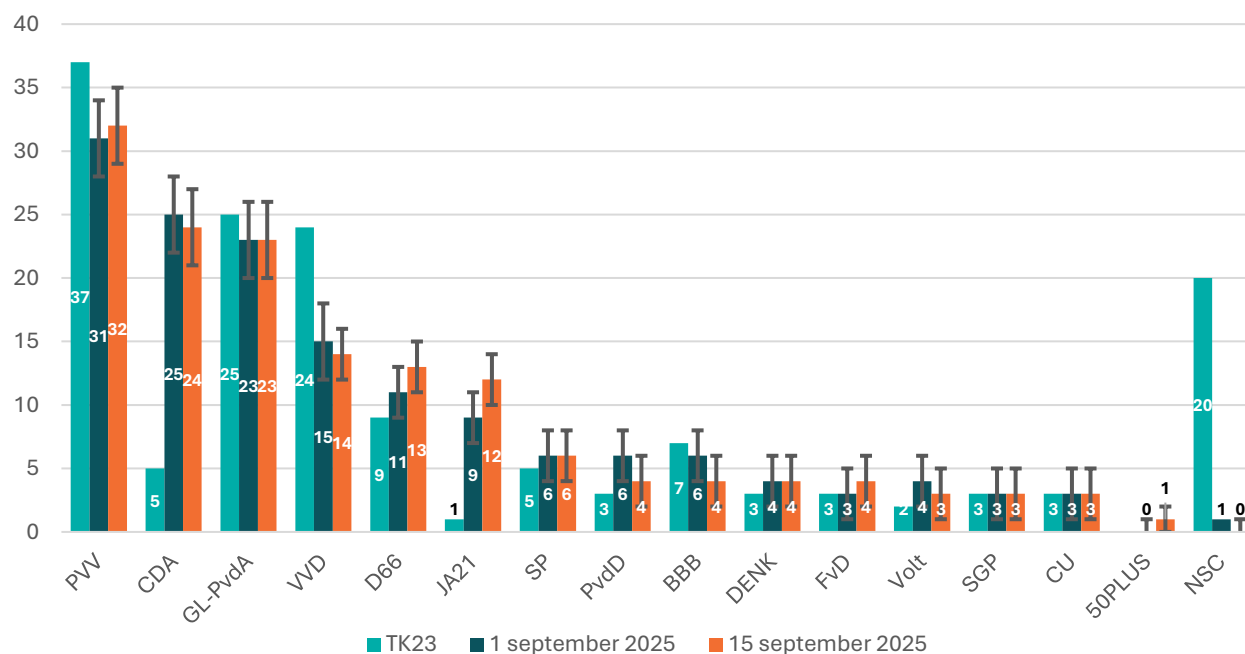
In vergelijking met de huidige zetelverdeling in de Tweede Kamer staan naast JA21 (+11) ook CDA (+19) en D66 (+4) op winst. NSC (-20, komt nu uit op 0 zetels), VVD (-10) en PVV (-5) staan op verlies.

50PLUS maakt kans na de verkiezingen terug te komen in de Tweede Kamer. De ouderenpartij verloor in 2023 haar laatste zetel, maar is in deze peiling weer goed voor één zetel.

Figuur 1.1: Zetelpeiling Ipsos I&O 15 september 2025

‘Op welke partij zou u op dit moment stemmen bij de Tweede Kamerverkiezingen?’

Basis: heeft partij van eerste voorkeur (n = 1.920).

Bron: Ipsos I&O, 17 september 2025

Tabel 1.2: Zetelpeiling Ipsos I&O 15 september (percentages en zetels)

“Op welke partij zou u op dit moment stemmen bij de Tweede Kamerverkiezingen?”

Basis: heeft partij van eerste voorkeur (n = 1.920). Niet getoond in tabel: ‘andere partij’.

Partij	Percentage	Marges	Zetels	Marges
PVV	19,9%	(18,1; 21,7)	32	+/- 3
CDA	15,3%	(13,7; 16,9)	24	+/- 3
GroenLinks-PvdA	14,6%	(13; 16,2)	23	+/- 3
VVD	9,2%	(7,9; 10,5)	14	+/- 2
D66	8,5%	(7,3; 9,7)	13	+/- 2
JA21	8,0%	(6,8; 9,2)	12	+/- 2
SP	4,0%	(3,1; 4,9)	6	+/- 2
Partij voor de Dieren	3,0%	(2,2; 3,8)	4	+/- 2
DENK	2,8%	(2,1; 3,5)	4	+/- 2
FvD	2,8%	(2,1; 3,5)	4	+/- 2
BBB	2,7%	(2; 3,4)	4	+/- 2
ChristenUnie	2,4%	(1,7; 3,1)	3	+/- 2
Volt	2,3%	(1,6; 3)	3	+/- 2
SGP	2,2%	(1,5; 2,9)	3	+/- 1
50PLUS	1,0%	(0,6; 1,4)	1	+/- 1
NSC	0,2%	(0; 0,4)	0	+/- 1

Bron: Ipsos I&O, 17 september 2025

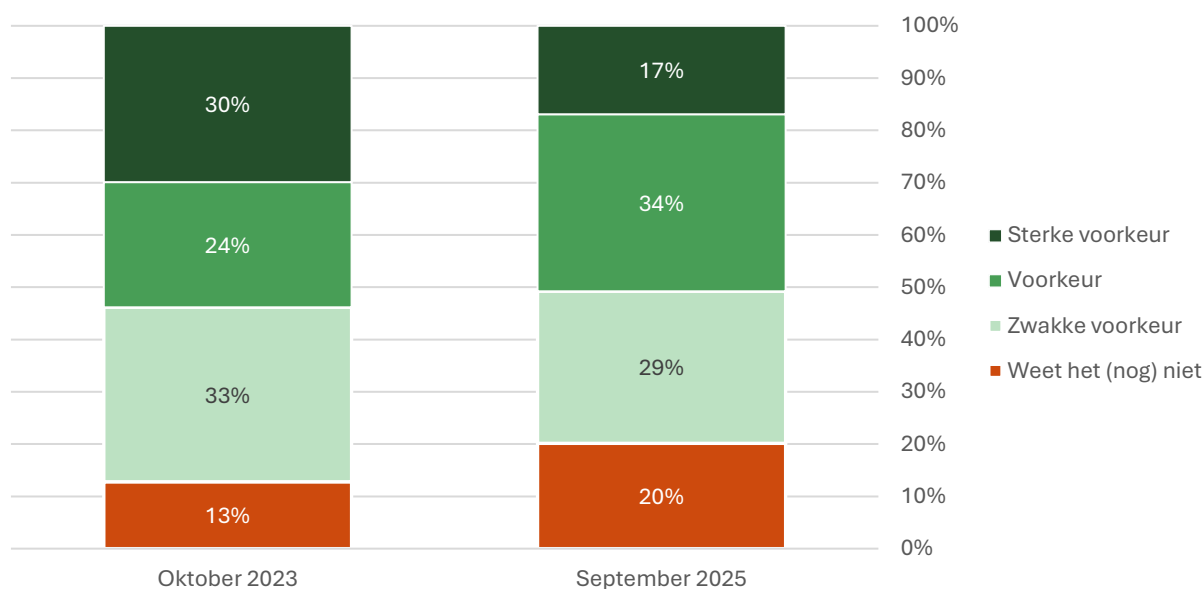
1.3 Zekerheid en onzekerheid over stemkeuze

Onderstaande figuur toont de (on)zekerheid van de stemkeuze in 2025 en 2023, beide ongeveer zes weken voor de verkiezingen. Momenteel heeft 17 procent van de kiezers een sterke voorkeur voor een partij, zij zijn (vrijwel) zeker van hun stem. De rest (83%) zweeft nog in meer of mindere mate, waarvan 63 procent twijfelt tussen meerdere partijen en 20 procent nog helemaal geen idee heeft wat te stemmen.

Daarmee is het electorale landschap nu volatieler dan twee jaar geleden, eveneens 1,5 maand voor de verkiezingen. Destijds had, zes weken voor de verkiezingen, 30 procent al een sterke voorkeur voor één partij, nu dus 17 procent.

Figuur 1.2: % kiezers met (sterke of zwakke) voorkeur en % kiezers dat nog niet weet wat te stemmen, in 2023 en 2025²

Basis: gaat zeker wel, waarschijnlijk wel of waarschijnlijk niet stemmen.

² Data voor 2023 komt uit het Ipsos-panel, data voor 2025 is afkomstig uit het I&O Research Panel.

1.4 Potentieel en bindingskracht

CDA en PVV hebben grootste potentieel

Figuur 1.3 toont de bindingskracht en het potentieel van de politieke partijen in de Tweede Kamer. De groene balken geven aan welk percentage kiezers een eerste voorkeur heeft voor een partij. Hoe donkerder het groen, hoe sterker de voorkeur. (Groen komt in feite overeen met het zetelaantal uit de peiling van figuur 1.1).

De rode balken staan voor het aandeel kiezers dat een voorkeur heeft voor een andere partij, maar ook deze partij overweegt. Ook hier geldt weer: hoe donkerder, hoe sterker een partij wordt overwogen. Zo zien we dat de PVV in totaal bij 31 procent (20% eerste voorkeur, 11% overweegt) van de kiezers in de keuzeset zit.

Het CDA (32%) en PVV (31%) zijn nu de partijen met het grootste totale kiezerspotentieel. Voor het CDA geldt dat er relatief veel kiezers zijn die nog een stem op de partij overwegen (maar nu een andere voorkeurspartij hebben). GroenLinks-PvdA heeft nu een totale potentie van 29 procent (14,5% eerste voorkeur, 14,5% overweegt).

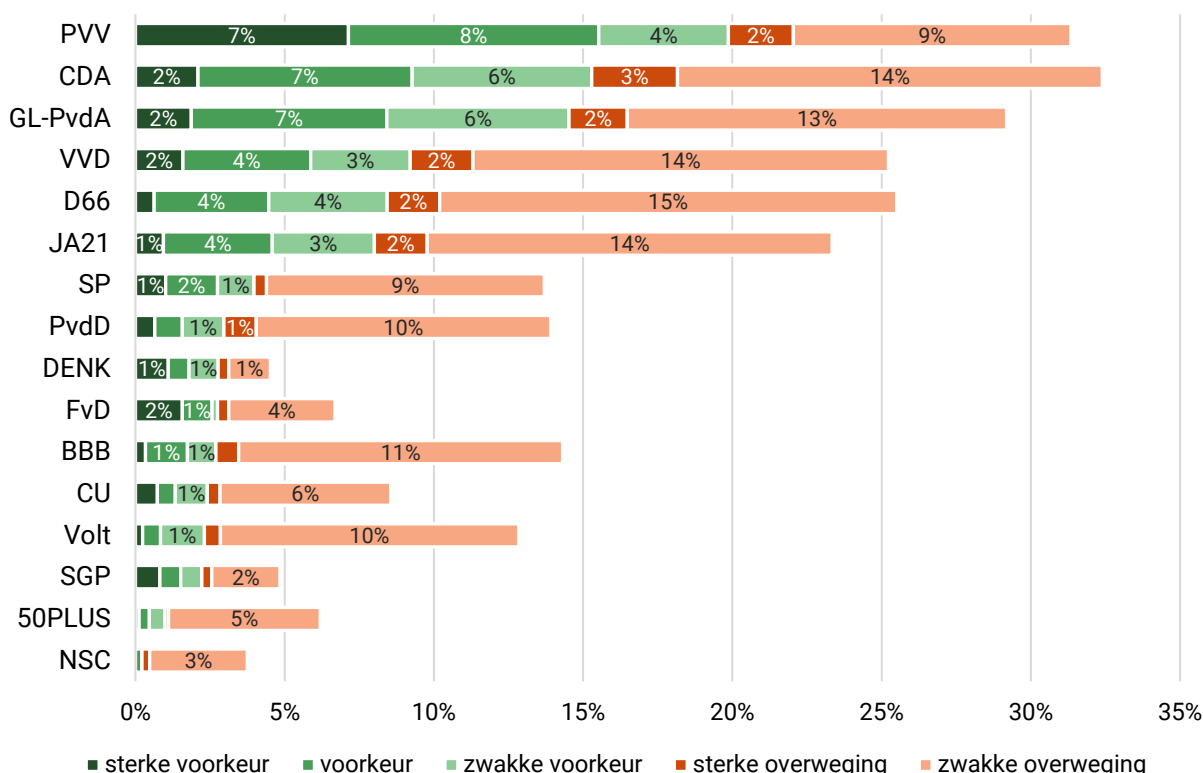
Met name BBB en Volt hebben meer potentie dan kiezers die nu al zeggen op deze partijen te gaan stemmen.

PVV kiezers meest zeker van hun stem

Kijken we naar de kiezers die nu al (vrijwel) zeker van hun stem, valt op dat PVV een relatief groot aandeel zekere stemmers heeft: 7 procent van alle kiezers is zeker van hun stem voor de PVV. Bij de andere partijen gaat het om maximaal 2 procent.

Figuur 1.3: Bindingskracht en potentie van politieke partijen, 15 september 2025

Basis: heeft partij van eerste voorkeur (n = 1.920).

Bron: Ipsos I&O, 17 september 2025

Potentie VVD daalt, JA21 stijgt

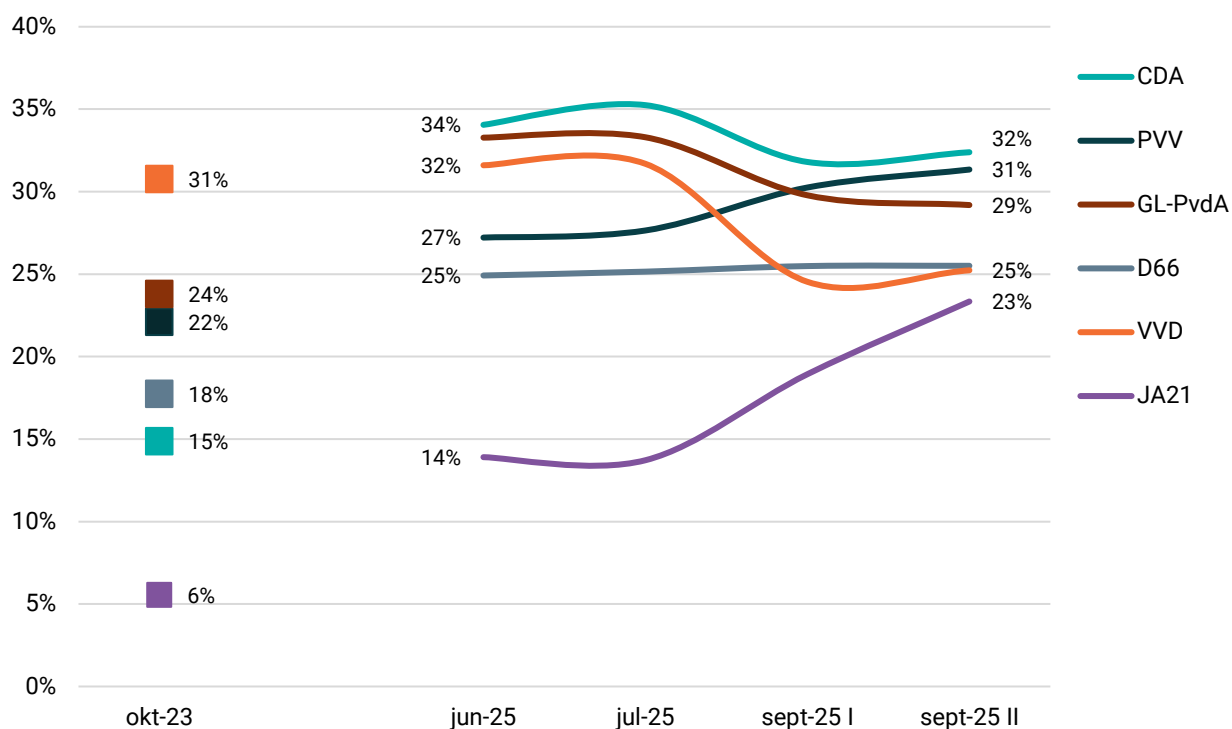
Opvallend is dat het kiezerspotentie van D66 en JA21 nu bijna net zo groot is als dat van de VVD. Het potentieel van de VVD daalde de afgelopen tijd: in juni had 32 procent van de kiezers VVD nog in de keuzeset, ongeveer gelijk al in 2023 in aanloop naar de verkiezingen. Nu is dat 25 procent.

Sinds afgelopen juni steeg het potentieel van JA21 juist, van 14 naar 23 procent. In oktober 2023, destijds circa 5 weken voor de verkiezingen, had JA21 een totale potentie van 6 procent.

De potentie van D66 bleef de afgelopen maanden gelijk, maar is wel duidelijk hoger dan in 2023 (toen: 18%).

Figuur 1.4: Potentie (% eerste voorkeur + % overwogen) van partijen in 2023 en sinds juni 2025

Basis: heeft partij van eerste voorkeur (n = 1.920).³

³ Data voor 2023 komt uit het Ipsos-panel, data voor 2025 is afkomstig uit het I&O Research Panel.

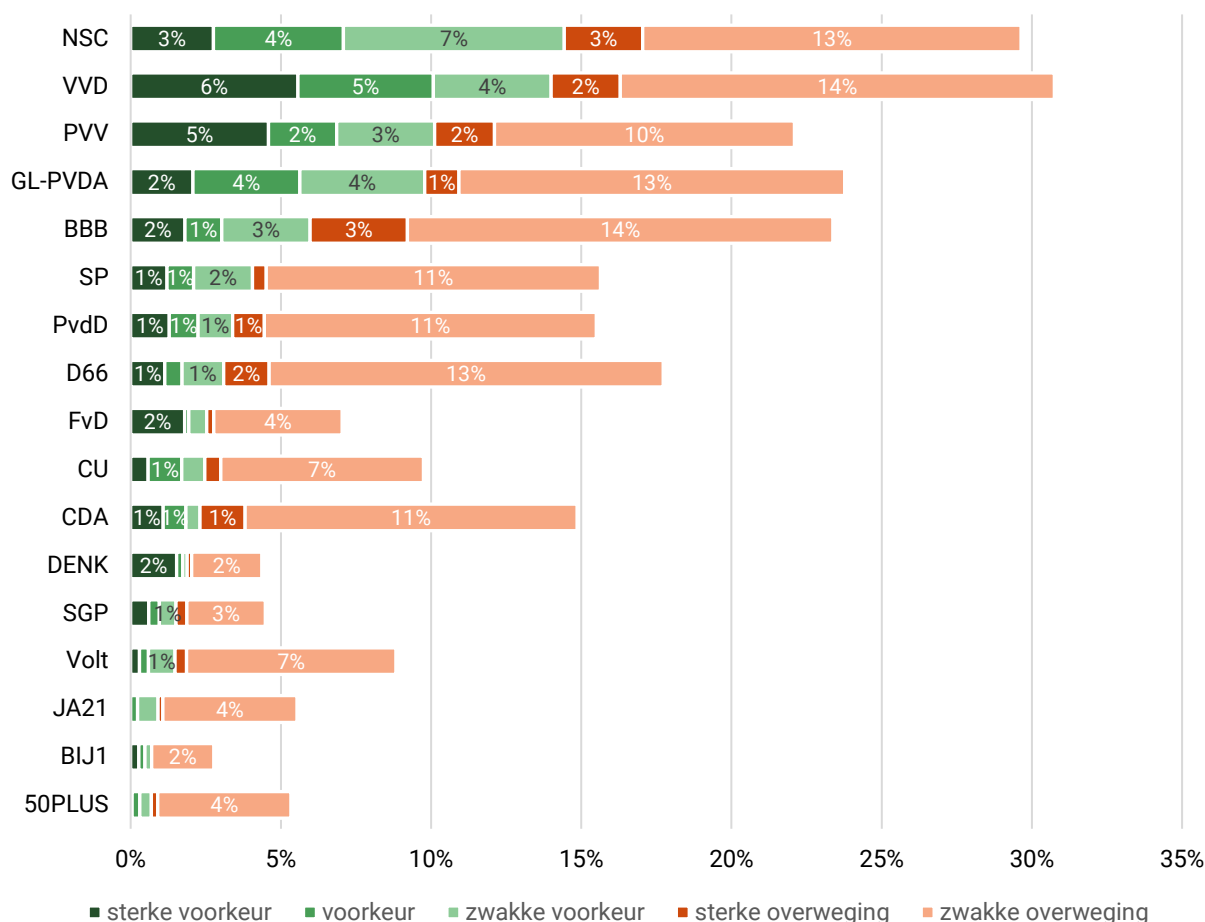
In 2023 meer zekerheid op centrumrechts

Figuur 1.5 toont de bindingskracht van partijen zes weken voor de voorgaande Tweede Kamerverkiezingen in 2023. Duidelijk is dat centrumrechtse kiezers destijds zekerder waren van hun stem. De VVD had bijvoorbeeld veel meer kiezers met een *sterke voorkeur* (toen 6%, nu 2%). Verder valt op dat NSC toen een enorm potentieel had van circa 30 procent, inmiddels bedraagt dit minder dan vijf procent.

PVV-kiezers zijn nu zekerder van hun stem dan destijds. Nu heeft vijf procent van de kiezers een sterke voorkeur voor de PVV en 2 procent een voorkeur (niet sterk of zwak). Nu heeft acht procent een sterke voorkeur en nog eens zeven procent een voorkeur voor de PVV.

Figuur 1.5: Bindingskracht en potentie van politieke partijen, oktober 2023

Basis: heeft partij van eerste voorkeur. Data afkomstig van toenmalige Ipsos-peiling.

1.5 Andere overwogen partijen

Tabel 1.3 heeft enige uitleg. We hebben hier in zetels uitgedrukt hoe veel een partij nog kan verliezen of winnen aan een andere partij. Een rekenvoorbeeld: GL-PvdA beschikt in deze virtuele peiling over 23 zetels. Van hun kiezers geeft 24 procent aan een stem op de Partij voor de Dieren te overwegen. Daarom zou GL-PvdA in potentie ($23 \cdot 0,24 \approx 5$) vijf zetels kunnen verliezen aan PvdD.

Verder kan GL-PvdA vooral nog verliezen aan D66 (momenteel zo'n 8 zetels), Volt (4), SP (4) en CDA (3). Van dezelfde partijen kan GL-PvdA ook nog winnen, vooral van D66 (6 zetels).

Naast de mogelijke uitwisseling tussen GL-PvdA en D66, zien we de grootste mogelijke uitwisseling PVV en JA21. Omdat 24 procent van de PVV-kiezers ook een stem op JA21 overweegt, kan de partij – in de huidige verhoudingen – nog maximaal 8 zetels aan JA21 verliezen. Ook van PVV naar BBB (6 zetels) is nog relatief veel verkeer mogelijk.

Het totale aantal mogelijk te verliezen zetels komt soms hoger uit dan het huidige zetelaantal van partijen omdat kiezers meer dan één partij kunnen overwegen.

Tabel 1.3: Mogelijke uitwisseling tussen partijen (in zetels).⁴

Basis: heeft partij van eerste voorkeur (n = 1.920).

→ Voorkeurspartij											
↓ Overweegt ook...	PvdD	SP	GL-PvdA	Volt	D66	CU	CDA	VVD	BBB	JA21	PVV
Huidige zetels	4	6	23	3	13	3	24	14	4	12	32
PvdD		1	5	0	1	0	0	0	0	0	1
SP	1		4	0	1	0	1	0	0	0	1
GL-PvdA	2	2		1	6	0	3	1	0	0	0
Volt	0	0	4		2	0	1	0	0	0	0
D66	0	1	8	1		0	5	2	0	0	0
DENK	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
CU	0	0	0	0	0		4	0	0	0	0
CDA	0	0	3	1	3	1		5	0	2	1
NSC	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
50PLUS	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1
VVD	0	0	0	0	2	0	6		1	4	3
BBB	0	0	0	0	0	0	1	2		2	6
SGP	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0
JA21	0	0	0	0	1	0	2	3	1		8
PVV	0	1	0	0	1	0	1	2	2	5	
FvD	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2

Bron: Ipsos I&O, 17 september 2025

⁴Vorige peiling (begin september) vielen de cijfers hoger uit vanwege een andere percenteerbasis.

Netwerkanalyse

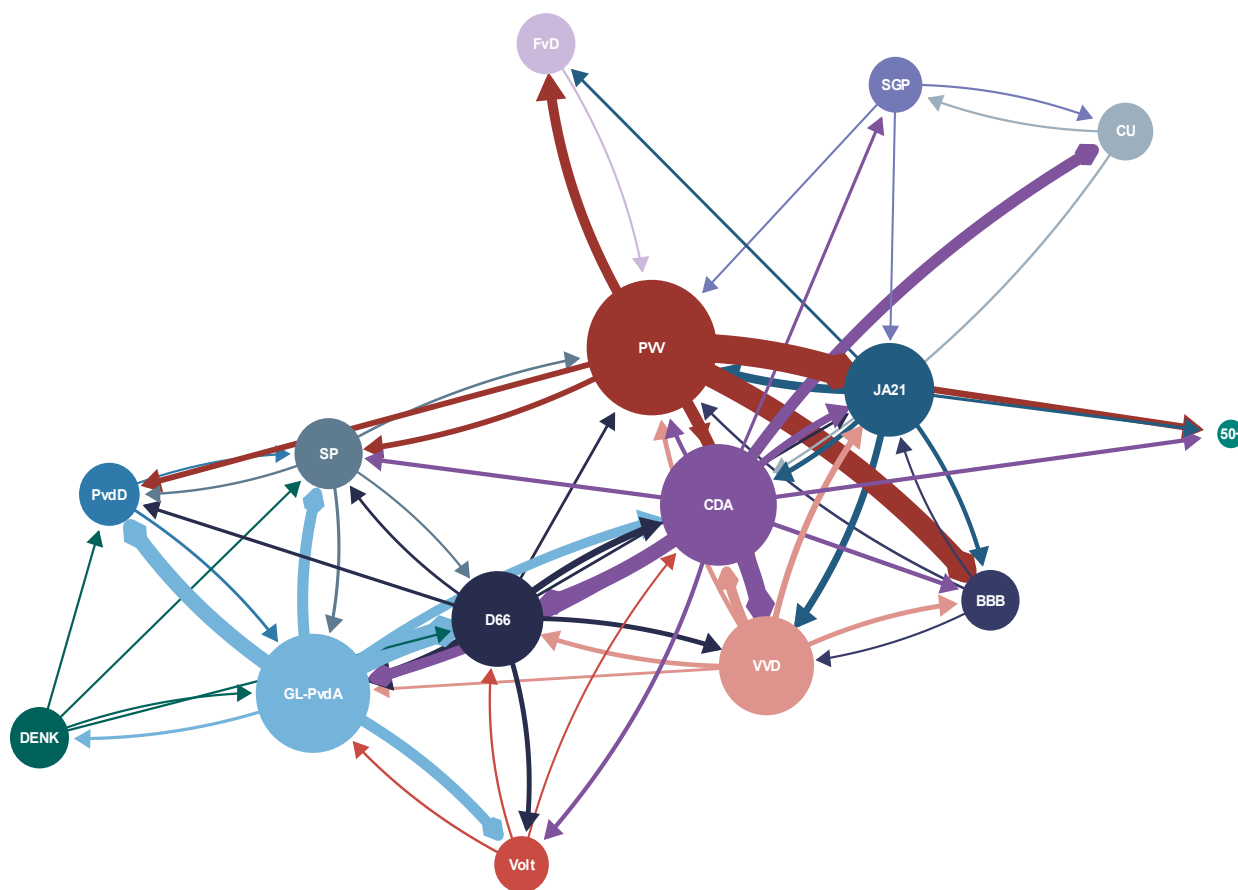
Onderstaande figuur toont de mogelijke uitwisseling tussen partijen in een netwerkgrafiek. Elke bol staat voor een partij, de grootte van de bol geeft de grootte van de partij in de huidige zetelpeiling aan (hoe groter, hoe meer kiezers deze partij nu als eerste voorkeur hebben). De pijlen geven mogelijke kiezersbewegingen aan. Een pijl van PVV naar JA21 betekent dat ten minste 0,5 zetel nog van PVV naar JA21 kan gaan. Hoe dikker de pijl, hoe meer zetels er van een partij naar een andere partij kunnen bewegen.

We zien een linker- en rechtercluster. Tussen partijen op links is nog relatief veel uitwisseling mogelijk, en tussen partijen op rechts eveneens. Rondom het centrale 'rechter' cluster – bestaande uit PVV, JA21, CDA en VVD – is nog een periferie FvD en de kleinere christendemocratische partijen, waar minder kiezersverkeer omheen is.

Het CDA en D66 staan in het midden en vormen een brug tussen links en rechts. Wel staat CDA nog duidelijk meer in het rechtercluster – er is meer mogelijke uitwisseling met andere rechtse partijen – en D66 meer in het linkercluster. Zo wordt D66 vooral overwogen door links-progressieve partijen en is de partij ook – maar in mindere mate – een optie voor VVD- en CDA-kiezers.

Figuur 1.6: Netwerkgrafiek van mogelijke uitwisseling tussen partijen, september 2025

Bollen staan voor partijen. Een pijl van voor de zetels die nog van partij A naar B kunnen verplaatsen omdat kiezers van partij A ook een stem op partij B overwegen. Getoond als pijl: kiezersbeweging van minstens 0,5 zetel mogelijk.

1.6 Overgangen sinds Tweede Kamerverkiezingen 2023

Tabel 1.4 toont de overgangen tussen partijen sinds de Tweede Kamerverkiezingen van 2023. VVD (42% zou weer VVD stemmen), NSC (0%) en BBB (34%) weten hun kiezers niet in meerderheid vast te houden. VVD-kiezers opteren nu vaak voor CDA (22%), evenals NSC-kiezers (39%). Ex-kiezers van BBB verdelen hun stem over CDA (14%), PVV (11%) en JA21 (11%).

Tabel 1.4: Overgangen sinds Tweede Kamerverkiezingen 2023

Groen = partij houdt meer dan 50% van TK23-kiezers vast

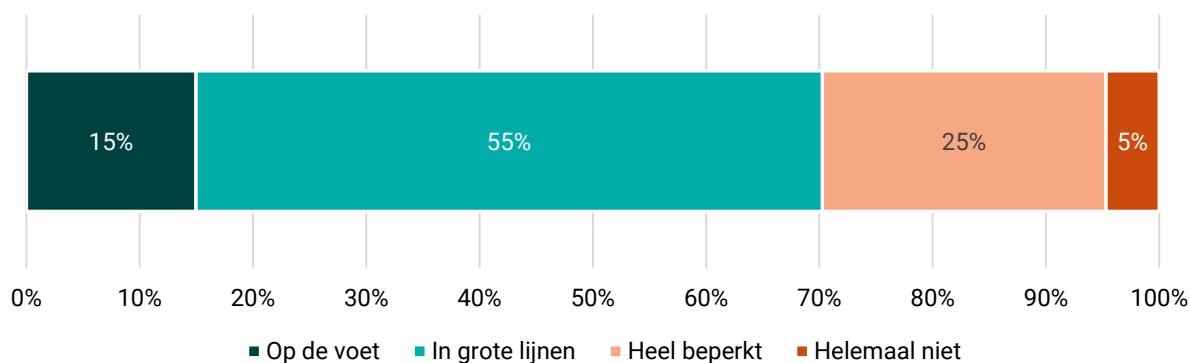
Stemde in 2023...	PVV	GL- PvdA	VVD	NSC	D66	BBB	CDA	SP	PvdD	CU	Niet gestemd
Stemt nu..											
PVV	62%		5%	6%	2%	11%		8%			11%
GL-PvdA		66%	1%	5%	10%	1%		2%	6%	1%	8%
VVD	2%		42%	3%	1%	4%				1%	6%
NSC											
D66		6%	4%	5%	60%	1%	3%	5%	1%		8%
BBB	2%		1%	1%		34%			4%		1%
CDA	2%	4%	22%	39%	9%	14%	78%	7%		25%	5%
SP	2%	2%		1%		2%		55%	2%		4%
DENK				1%							3%
PvdD	1%	3%		1%				3%	56%		3%
FvD	2%			1%		3%					2%
SGP	1%			1%			1%				1%
CU		1%		2%			5%			62%	1%
Volt		3%	2%	2%	3%			2%	3%		1%
JA21	14%	1%	11%	11%		11%	3%	3%			2%
50PLUS	1%			3%		1%		3%	1%		
Geen voorkeur	10%	13%	11%	18%	15%	17%	10%	11%	25%	9%	43%
n=	428	346	333	260	128	108	59	56	42	51	255

1.7 Volgen van de Tweede Kamerverkiezingen

Vijftien procent zegt de politiek op de voet te volgen. De meesten (55%) volgen het nieuws over de politiek ‘in grote lijnen’. Deze uitkomsten lijken erg op de verhoudingen van begin oktober 2023, destijds ook circa anderhalve maand voor de verkiezingen.

Figuur 1.7: In hoeverre volgt u momenteel het nieuws over politiek en de Tweede Kamerverkiezingen?

Basis: allen (n = 2.228).

Bron: Ipsos I&O, 17 september 2025

2 Analyse van winst en verlies

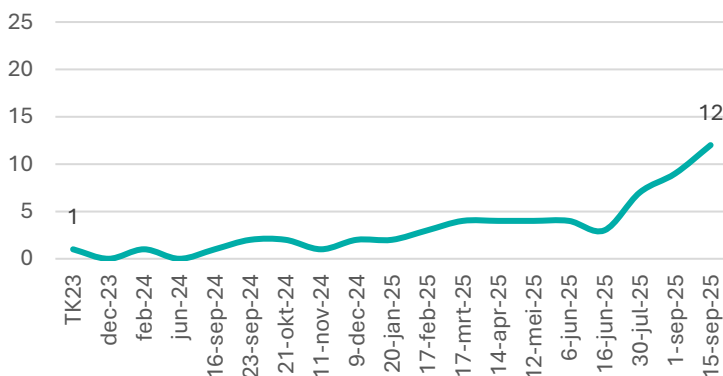
2.1 Partijen op winst

Drie partijen (JA21, D66 en CDA) staan er nu significant beter voor dan de huidige zetelverdeling in de Tweede Kamer. Wat zijn hiervoor de verklaringen?

JA21: ‘duidelijk rechts’ geluid vindt weerklink

JA21 komt in deze peiling uit op 12 zetels, een stijging van drie zetels ten opzichte van begin september. Alleen in december 2022 scoorde de partij beter in een peiling van (toen) I&O Research (toen 13 zetels).⁵ Ten opzichte van de Tweede Kamerverkiezingen van 2023 (toen 1 zetel) haalt de partij vooral kiezers weg bij PVV (38% van de huidige JA21-kiezers stemde in november 2023 op PVV). Ook stappen substantiële groepen VVD’ers (22%) en NSC’ers (17%) over.

Figuur 2.1: Zetelstand JA21 in peilingen Ipsos I&O

Overkoepelend waarden veel overstappers

de duidelijk rechtse standpunten op immigratie en economie. Voor voormalig PVV-kiezers geldt bovendien dat zij JA21 als een degelijkere partij inschatten dan de PVV en daarom hopen dat de partij voor een stabiel bestuur kan zorgen. Daarnaast wordt de partij als minder extreem ingeschat dan de PVV, waardoor kiezers hopen dat de partij een rol kan spelen in het landbestuur na de verkiezingen.

“Ja21 heeft een beetje zelfde denkbeelden als de PVV brengt het alleen netter bovendien wordt PVV door iedereen uitgesloten.”

- Stemde in 2023 PVV

“Rechts geluid bij JA 21 en stabiele leiding. PVV i.v.m. uitsluiting andere partijen is te danken aan hunzelf.”

- Stemde in 2023 PVV

“Heeft goed ideeën omtrent de huidige problemen en komt in mijn ogen met goede oplossingen. En ze hebben echt kans om mee te gaan regeren”

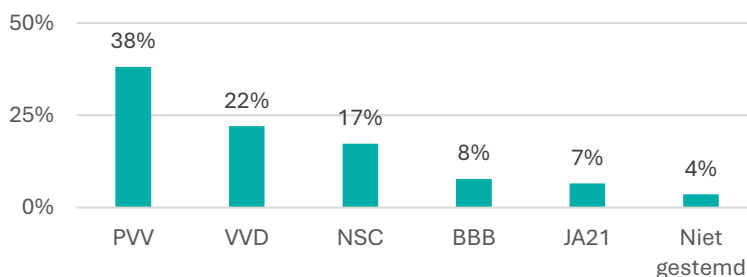
- Stemde in 2023 VVD

“Vereenvoudiging inkomstenbelasting, geen erfbelasting.”

- Stemde in 2023 VVD

Figuur 2.2: Wat stemde de huidige JA21-kiezer bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2023?

Basis: stemt nu JA21 (n = 167).

⁵ [politieke-peiling-december-2022-1.pdf](#)

D66: voorzichtige groei door gematigde middenpositie

D66 staat op een bescheiden winst van vier zetels t.o.v. de Tweede Kamerverkiezingen van 2023. Destijds haalden de sociaalliberalen 9 zetels. Nu zouden dat er circa 13 zijn.

De partij haalt relatief veel kiezers weg bij GL-PvdA. Vijftien procent van de huidige D66-kiezers stemde in 2023 op de linkse samenwerking. Deze kiezers zoeken soms een gematigder (en minder links) alternatief. Anderen geven aan altijd al D66 te hebben geprefereerd, maar de vorige keer strategisch GL-PvdA te hebben gestemd.

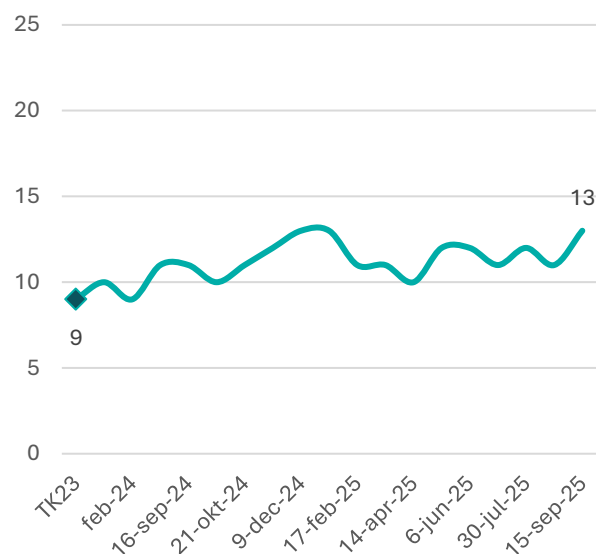
“Ik heb het idee dat de hele maatschappij polariseert en ik wil een beetje af van het extreme dus vandaar deze middenpartij.”

- Stemde in 2023 GL-PvdA

In mindere mate zijn ook VVD- en NSC-kiezers overgestapt.

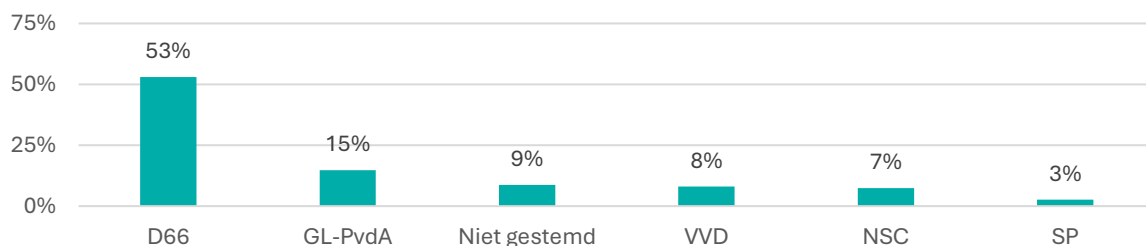
VVD'ers doen dat vaak vanwege onvrede met Yesilgöz en noemen geen inhoudelijke reden vóór D66. Ex-NSC-kiezers waarderen de stabiele middenpositie van D66.

Figuur 2.3: Zetelaantal D66 in peilingen Ipsos I&O

Figuur 2.4: Wat stemde de D66-kiezer in 2023?

Basis: stemt nu D66 (n = 151).

CDA stabiliseert na sterke groei

Aan de hand van de populaire Henri Bontenbal is het CDA de afgelopen twee jaar virtueel flink gegroeid. De christendemocraten zouden nu kunnen rekenen op 24 zetels (twee weken geleden 25 zetels, geen significant verschil).

Naast het feit dat Henri Bontenbal een hoge mate van vertrouwen geniet, roemen nieuwe CDA-kiezers ook het “gematigde en realistische” programma van de partij. Kiezers zijn bovendien van mening dat het CDA een fatsoenlijke en niet-polariserende manier van politiek bedrijft.

“Normen en waarden, tegen polarisatie, geen loze beloftes, maar reële ideeën.”

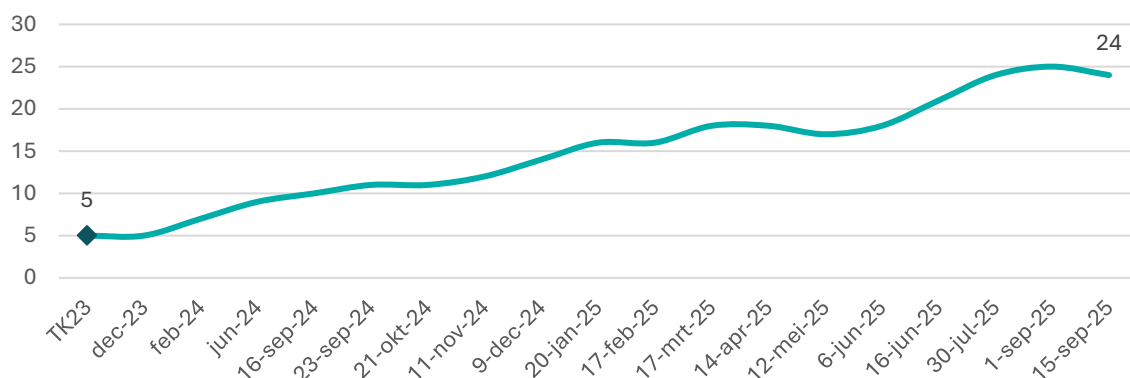
- Stemde in 2023 NSC

“Het CDA is realistisch, durft impopulaire besluiten te nemen en slaat een gematigde en constructieve toon aan.”

- Stemde in 2023 GL-PvdA

Toch groeit de partij nu niet verder door. De partij raakt ten opzichte van twee weken geleden enkele kiezers kwijt aan rechtse partijen (JA21, VVD, PVV) die vinden dat het CDA te veel naar links opschuift. Andersom wint de partij ook enkele kiezers (van links én rechts) waardoor we onder de streep geen (significante) winst of verlies noteren.

Figuur 2.5: Zetelstand CDA in peilingen van Ipsos I&O

2.2 Partijen op verlies

Drie partijen staan op verlies ten opzichte van de Tweede Kamerverkiezingen: PVV (-6), VVD (-10) en NSC (-20).

PVV: ondanks verlies ruim op kop

De PVV staat op een virtueel verlies van zes zetels ten opzichte van de Tweede Kamerverkiezingen 2023 (van 37 naar 31 zetels). Desondanks is de partij nog ruim de grootste. De PVV weet haar kiezers goed vast te houden: het grootste deel van de kiezers (62%) die twee jaar geleden op de PVV stemde zou dat nu nog steeds doen.

Vooraf asiel- en migratiebeleid is een belangrijke reden waarom kiezers de PVV de rug niet toekeren. Nagenoeg alle PVV-kiezers (90%) zeggen dat immigratie en asiel een belangrijke reden is voor hun stem. Geen enkel ander onderwerp scoort hoger bij welke partij dan ook.

“Benoemt het probleem in Nederland. Wil islam en immigratie aanpakken.

Wil investeren in Nederland en Nederlander.”

- Stemde in 2023 ook PVV

“Wat mij vooral aanspreekt is dat de PVV voor de Nederlanders op komt. Ik begrijp de problematiek van asielzoekers en vluchtelingen. Maar ons eigen volk komt in het gedrang, met alle gevolgen van dien.”

- Stemde in 2023 niet

De verloren PVV-zetels komen vooral terecht bij JA21. Deze kiezers stellen dat de PVV hun kans heeft ‘verpest’ en hopen dat JA21 in een volgend kabinet strenger beleid op asiel en immigratie kan doorvoeren. Ook wordt gevreesd dat een stem op de PVV een weggegooide stem zal betekenen, omdat veel partijen de PVV reeds hebben uitgesloten.

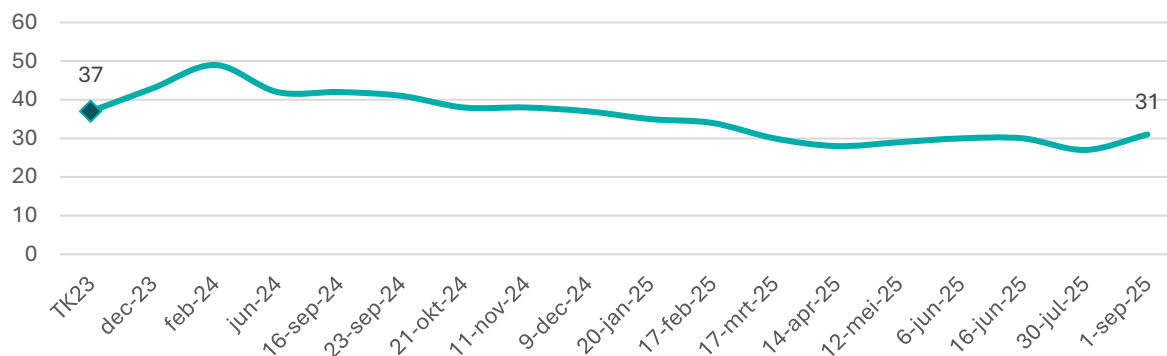
“PVV heeft eens kans gehad en het verpest. Ja21 lijkt een stuk degelijker.”

- Zou nu JA21 stemmen

“De leider, Wilders zal waarschijnlijk geen coalitie kunnen vormen, dus een stem op de PVV is minder zinvol.”

- Zou nu JA21 stemmen

Figuur 2.6: Zetelaantal PVV in peilingen Ipsos I&O

Verlies VVD zet niet door

Twee weken geleden noteerden wij een fors verlies voor de VVD (van 20 naar 15 zetels). Dat verlies zet nu niet (significant) door (14 zetels). De VVD raakt vooral kiezers kwijt aan CDA (22% van de VVD-kiezers uit '23 zouden nu CDA stemmen) en JA21 (11%). Vier op tien blijven de VVD trouw.

Desgevraagd zeggen veel kiezers de partij te verlaten vanwege het optreden van lijsttrekker Dilan Yesilgöz. Gemiddeld scoort ze – net als 2 weken geleden – een 3,9 (zie hoofdstuk 5). Slechts 5 procent stemt VVD vanwege de lijsttrekker, de laagste score van alle partijen (zie hoofdstuk 3). Kiezers die in 2023 wel VVD stemden, maar nu niet meer, beoordelen Yesilgöz met een 4,7. Ook huidige VVD-kiezers zijn niet onverdeeld enthousiast en geven haar een 6,9. Geen enkele kiezersgroep beoordeelt de eigen lijsttrekker zo slecht.

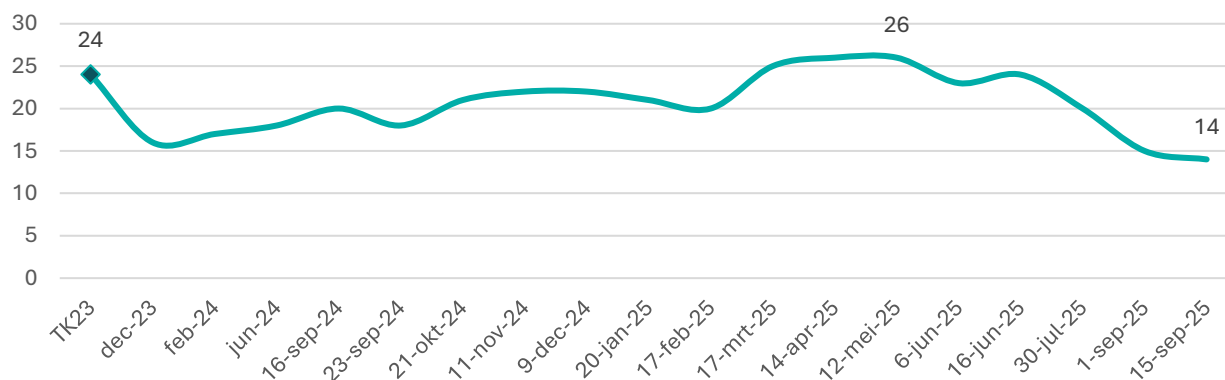
“Bontenbal een oprechte partijleider. Vanwege Yesilgöz stem ik geen VVD.”

- Stemde in 2023 VVD, nu CDA

“VVD komt teveel toezeggingen niet na en Yesilgöz zie ik als een onbetrouwbare politica. Te weinig daden.”

- Stemde in 2023 VVD, nu JA21

Figuur 2.7: Zetelaantal VVD in peilingen Ipsos I&O

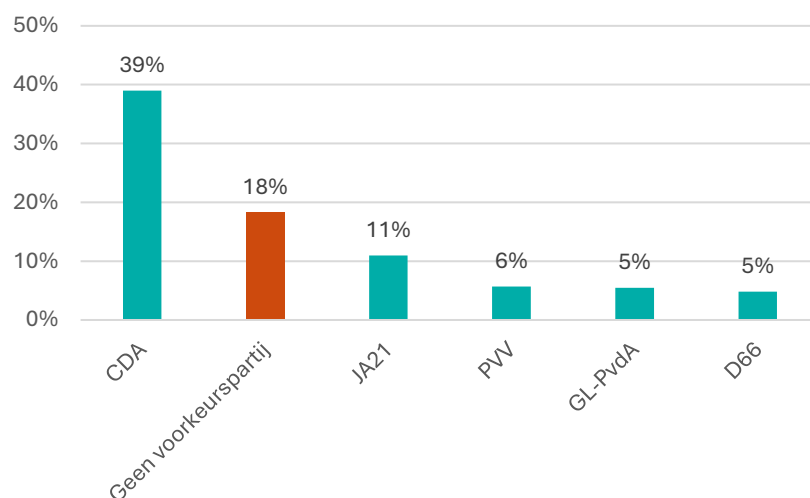
NSC moet vrezen voor voortbestaan

NSC haalt in deze peiling geen zetel. Twee jaar geleden (11 september 2023) peilde I&O Research NSC nog op 27 zetels. Uiteindelijk werden dit er 20 bij de verkiezingen.

Deze kiezers zijn sindsdien vaak uitgeweken naar het CDA (39%). Anderen zoeken hun heil aan de rechterflank (JA21 11%, PVV 6%) of ter linkerkant (GL-PvdA 5%, D66 5%).

Deze kiezers hebben één ding gemeen: het experiment NSC zien ze als mislukt.

Figuur 2.8: Huidige stemvoorkeur NSC-kiezers 2023

“NSC is helaas geen partij, het was een fantasie van Omtzigt. CDA is dan er fatsoenlijk centrum rechts alternatief.”

- Zou nu CDA stemmen

“Ik stemde vroeger altijd D66. Met de komst van Pieter Omtzigt, zijn heldere kijk op zaken, zijn plannen om zaken te verbeteren en zijn vermogen alles in Jip en Janneke taal uit te leggen, stapte ik over naar NSC. Met zijn vertrek zie ik nu een onstabiele partij en daar durf ik mijn stem niet meer aan te geven.”

- Zou nu D66 stemmen

“Nsc ligt te veel dwars. Leek in het begin goede standpunten te hebben die overeen komen met pvv maar nsc is te voorzichtig gebleken.”

- Zou nu PVV stemmen

3 Stemmotieven

3.1 Redenen om op partij te stemmen

Onderstaande tabel toont welke redenen kiezers geven om op hun voorkeurspartij te stemmen. Standpunten zijn relatief belangrijk voor kiezers van GL-PvdA, FvD, Volt en JA21. Kiezers van GL-PvdA geven ook aan dat de waarden van GL-PvdA goed aansluiten bij waarden ze belangrijk vinden, evenals SGP'ers.

CDA-kiezers noemen vaak de lijsttrekker (67%) en dat de partij zorgt voor stabiel bestuur (57%). Dat laatste punt noemen VVD'ers ook relatief vaak (45%). De achterban van de PVV kiest vaak voor deze partij omdat dat de partij 'opkomt voor mensen zoals zij' (41%).

Tabel 3.1: Belangrijke redenen voor stem

Groen = reden wordt minstens 10 procentpunt vaker dan gemiddeld gekozen.

	Totaal	PVV	GL-PvdA	VVD	D66	BBB	CDA	SP	PvdD	FvD*	SGP*	CU	Volt*	JA21
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
De standpunten / het partijprogramma van deze partij	60	60	70	48	60	54	51	57	67	71	67	55	75	74
Deze partij sluit goed aan bij de waarden die ik belangrijk vind	59	45	74	52	68	60	58	68	60	51	76	68	62	67
Deze partij komt op voor mensen zoals ik	30	41	22	31	22	51	14	47	18	33	39	29	12	26
Deze partij zorgt voor een stabiel bestuur van Nederland	29	6	42	45	44	15	57	7	4	13	49	35	15	7
De lijsttrekker / leider van deze partij	25	21	11	5	26	23	67	21	11	16	4	16	5	26
Dat is strategisch slim (ik houd rekening met een mog. regering)	17	14	26	25	15	18	18	5	3	2	0	4	6	25
Ik ben tegen de andere partijen	16	25	15	21	9	9	9	20	23	19	6	4	11	18
Deze partij voert goed oppositie tegen regeringspartij(en)	15	15	21	2	19	5	12	35	19	30	6	21	5	14
Uit gewoonte, ik stem (bijna) altijd op deze partij	12	5	16	36	16	7	6	25	10	13	7	29	0	0
Een online stemhulp adviseerde mij dit	6	8	9	9	7	6	3	9	4	2	4	5	4	3
De partij doet het goed in de peilingen	6	9	6	1	1	1	11	5	2	1	0	0	0	11
Deze partij komt op voor mijn regio	3	4	2	0	1	27	2	7	0	4	3	6	0	1
ChatGPT of een andere AI-tool adviseerde mij dit	1	0	0	0	2	6	0	4	0	0	0	0	0	0
De partij doet het slecht in de peilingen	1	0	0	4	1	0	0	1	0	3	0	0	0	1
Anders	2	4	0	3	2	0	1	1	1	4	2	0	2	2
Weet ik niet	2	3	1	1	3	1	2	0	2	6	0	2	0	1

3.2 Belangrijke thema's voor stemkeuze

Immigratie het vaakst belangrijk thema voor stemkeuze

We vroegen kiezers welke onderwerpen een belangrijke rol spelen *in hun keuze voor hun huidige voorkeurspartij*. Sinds 2023 is immigratie en asiel (36%) het belangrijkste thema voor de stemkeuze. Dit wordt op enige afstand gevolgd door wonen (27%) en waarden en normen (27%). In 2021 was immigratie duidelijk minder belangrijk en stond het ook niet op de eerste plek.

Ten opzichte van 2021 zijn spelen nu vooral gezondheidszorg, onderwijs en werkgelegenheid een minder belangrijke rol bij de stemkeuze. Vergeleken met 2023 zijn vooral stikstof/natuur, klimaat en armoedebestrijding minder belangrijk geworden.

In de [politieke peiling van eerder deze maand](#) vroegen we kiezers naar de thema's waar de politiek volgens hen met voorrang aandacht aan moet besteden – los van stemkeuze dus. Dan zien we dat voor kiezers wonen het belangrijkste politieke thema is, gevolgd voor immigratie, zorg en veiligheid.

Tabel 3.2: Welke van de volgende onderwerpen spelen een belangrijke rol in uw keuze voor <voorkeurspartij>?
Maximaal 3 antwoorden mogelijk. Basis: heeft partij van eerste voorkeur (n = 1.920).

Onderwerp	Maart '21	Juni '23	Juni '24	16 juni '25	15 sept. 2025
Immigratie / asiel	24%	36%	37%	31%	36%
Woningmarkt / betaalbare woningen / huren	35%	27%	21%	25%	27%
Waarden en normen	34%	*	24%	24%	27%
Veiligheid / tegengaan criminaliteit	23%	20%	15%	14%	19%
Klimaatverandering	36%	29%	23%	19%	16%
Gezondheidszorg	40%	21%	19%	16%	15%
Armoede(bestrijding) / sociale voorzieningen	28%	24%	13%	17%	14%
Economie/ overheidsfinanciën	28%	17%	11%	12%	12%
Bescherming van de rechtsstaat	*	*	9%	10%	11%
Europese Unie	26%	*	15%	12%	11%
Ethische zaken (euthanasie, abortus, LHBTIQ+)	17%	12%	9%	7%	9%
Defensie	*	*	5%	11%	8%
Onderwijs	30%	11%	9%	12%	8%
Oorlog in Israël/Palestina	*	*	5%	7%	8%
Natuur / stikstof	*	22%	9%	7%	7%
Polarisatie	*	7%	5%	5%	6%
Inspraak en democratie	15%	11%	7%	7%	6%
Oorlog in Oekraïne	*	*	5%	4%	4%
Werkgelegenheid	22%	7%	4%	4%	4%
Landbouw	*	12%	8%	5%	4%
Tegengaan van discriminatie	10%	*	5%	4%	3%
Dreiging van terrorisme	8%	4%	4%	3%	3%
Digitale (on)veiligheid (opkomst van AI, etc.)	*	*	1%	1%	2%
De coronacrisis	22%	*	*	*	*
Anders	1%	7%	3%	3%	2%
Weet ik niet	4%	2%	2%	5%	4%

Bron: Ipsos I&O, 17 september 2025

3.2.1 Naar partijvoorkeur

Bij een keuze voor **PVV** speelt immigratie (90%) veruit de belangrijkste rol, op afstand gevolgd door veiligheid en het tegengaan van criminaliteit. Datzelfde geldt voor kiezers van **JA21** (immigratie: 85%, veiligheid: 38%).

Bij de andere (centrum-)rechtse partijen speelt immigratie een minder belangrijke rol in de stemkeuze. Bij de **VVD** is economie (47%) het belangrijkste, waarna immigratie en veiligheid op de tweede plek staan (resp. 35% en 33%). Voor kiezers van het **CDA** is 'waarden en normen' (56%) veruit het belangrijkste.

Bij **D66** is er niet één thema dat er heel erg uitspringt. Het belangrijkste zijn klimaat (35%), onderwijs (33%) en wonen (29%).

Een stemkeuze voor **GL-PvdA** heeft vooral te maken met klimaat (50%), wonen en armoedebestrijding (beide 31%).

Tabel 3.3: Welke van de volgende onderwerpen spelen een belangrijke rol in uw keuze voor <partij>?

Basis: heeft partij van eerste voorkeur (n = 1.935). Groen = min. 10 pp. meer dan totaal.

	Totaal	PVV	GL-PvdA	VVD	D66	BBB	CDA	SP	PvdD	FvD*	SGP*	CU	Volt*	JA21
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Immigratie	36	90	4	35	8	35	15	5	6	53	25	12	2	85
Wonen	27	24	31	22	29	33	36	48	17	20	2	10	21	25
Waarden/norm.	26	19	14	20	17	24	56	21	35	18	51	60	12	22
Veiligheid	19	39	4	33	4	19	13	3	0	6	7	5	7	37
Klimaat	16	3	50	3	35	14	4	11	50	17	0	8	29	2
Zorg	15	14	16	7	11	23	21	54	16	6	10	13	0	7
Armoede	14	11	31	1	4	6	7	72	10	7	7	27	12	3
Economie	12	4	8	47	9	8	14	6	2	11	7	1	3	17
Europese Unie	11	9	12	5	20	1	6	1	0	38	5	2	78	10
Rechtsstaat	11	6	18	8	17	3	16	3	5	11	14	12	23	10
Ethische zaken	9	1	14	3	25	6	1	4	8	12	62	31	10	3
Onderwijs	8	2	9	5	33	6	8	4	1	9	7	15	6	3
Defensie	8	3	2	26	5	4	15	2	6	2	17	3	14	13
Israël/Palestina	8	4	14	2	6	6	1	7	7	6	23	5	5	2
Natuur / stikstof	7	2	18	1	8	27	3	0	47	11	0	1	16	1
Democratie	6	3	6	8	10	1	8	4	4	22	0	0	12	3
Polarisatie	6	2	7	2	9	6	16	4	3	2	2	9	9	2
Werkgelegenh.	4	2	2	15	6	1	3	7	4	0	2	2	0	2
Landbouw	4	3	1	0	0	45	3	1	20	4	15	0	3	0
Oekraïne	4	3	4	4	3	0	8	4	3	16	5	6	3	4
Discriminatie	3	1	6	1	3	2	3	4	6	0	0	5	3	1
Terrorisme	3	11	0	5	2	0	0	0	0	0	0	1	0	6
Digitale veiligh.	2	1	3	4	3	0	1	0	1	0	0	0	8	2
Anders	2	1	1	4	0	1	2	3	8	2	0	2	3	3
Weet niet	4	3	7	5	5	3	5	3	5	6	4	9	0	2

*Indicatief vanwege een beperkt aantal waarnemingen (n < 50).

Bron: Ipsos I&O, 17 september 2025

4 Wie is de liberale kiezer?

Drie partijen die zichzelf aanduidend als liberaal (VVD, D66 en JA21) zijn in deze peiling statistisch niet van elkaar te onderscheiden. In dit hoofdstuk besteden we kort aandacht aan de drie kiezersgroepen. Wat hebben de liberalen gemeen en hoe verschillen ze van elkaar?

Relatief welvarend

Kiezers van deze drie partijen zijn allen relatief welvarend. Van alle Nederlandse huishoudens heeft 21 procent een inkomen van twee keer modaal of meer. Voor kiezers van JA21 (31%), D66 (33%) en VVD (35%) geldt dit beduidend vaker dan gemiddeld.

D66-kiezers hoger opgeleid dan anderen

Als het gaat om opleidingsniveau verschillen de kiezersgroepen wel duidelijk van elkaar. D66-kiezers (58%) zijn beduidend vaker hoog opgeleid dan VVD- (39%) en JA21-kiezers (31%).

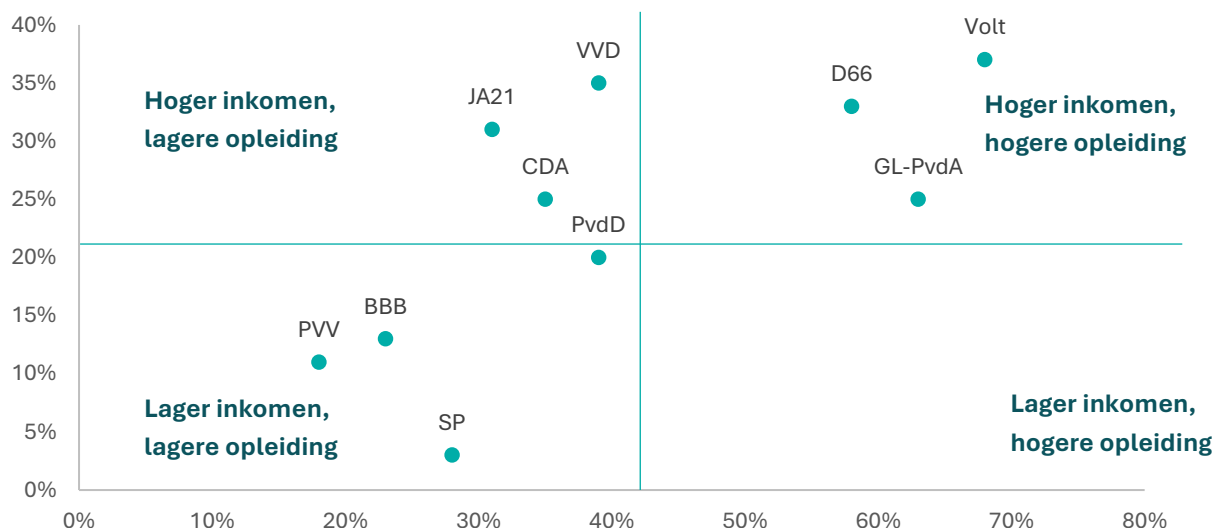
Als we beide demografische kenmerken plotten op een matrix ontstaan vier kwadranten in figuur 4.1. D66-kiezers zitten in de hoek van de kiezers met een hoger dan gemiddeld inkomen en opleiding. JA21- en VVD-kiezers zitten in het kwadrant linksboven: relatief rijk en iets minder hoogopgeleid dan gemiddeld (al verschilt de VVD nauwelijks van de gemiddelde kiezer).

Figuur 4.1: Matrix kiezersgroepen naar inkomen en opleiding

Gemiddelden op groene lijnen

Van beneden naar boven: percentage per kiezersgroep met huishoudelijk inkomen van 2x modaal of meer

Van links naar rechts: percentage per kiezersgroep dat een hogere (hbo/wo) opleiding heeft afgerond

JA21-kiezers vaak man, D66-kiezers jonger

Qua demografie valt verder op dat liberale kiezers iets vaker man dan vrouw zijn. Voor JA21 geldt dit in zeer sterke mate (74% is man). Voor D66 en VVD (allebei 56% man) geldt dit in minder sterke mate.

D66-kiezers zijn op hun beurt dan weer beduidend jonger dan kiezers van JA21 en VVD.

Sterke verschillen in opvattingen

Ondanks dat de drie kiezersgroepen allen een voorkeur hebben voor partijen die zichzelf als liberaal aanduiden, zijn er duidelijke verschillen in opvattingen. Dat blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat JA21-kiezers immigratie veruit het belangrijkste thema vinden voor hun stemkeuze, terwijl dit voor D66-kiezers helemaal geen rol speelt. Zij kijken eerder naar klimaat en onderwijs. Bij VVD-kiezers speelt de economie vooral een belangrijke rol.

Tabel 4.1: Drie belangrijkste onderwerpen per partij

	VVD	D66	JA21
#1 thema	Economie	Klimaat	Immigratie
#2 thema	Immigratie	Onderwijs	Veiligheid
#3 thema	Veiligheid	Wonen	Wonen

VVD'ers en D66'ers noemen liberalisme als reden voor stemvoorkeur

Interessant is dat circa tien procent van de D66- en VVD-kiezers zelf het liberalisme noemen als wij hen in een open vraag vragen waarom ze een voorkeur hebben voor hun partij. Ze vullen dit begrip wel op een andere manier in. D66-kiezers zetten vaak termen als 'progressief' of 'sociaal' voor het begrip 'liberalisme'.

“De humanistische kijk en sociaal liberale kijk van D66 sluit het beste aan bij mijn waarden.”

“Ideologie (sociaal en liberaal, geen religie)”

“Ik heb altijd al d66 gestemd. Ben niet heel links, meer progressief en liberaal.”

Ook VVD-kiezers noemen het liberalisme dus, maar vullen dit doorgaans op een meer economische (laissez-faire) manier in.

“Ervaring, liberalisme, overheidsuitgaven.”

“Focus op ondernemers en liberale principes.”

“Geen voorstander van nivelleren. Liberaal.”

JA21-kiezers noemen nooit het liberalisme als reden om op JA21 te stemmen. Voor deze kiezers speelt het rechtse karakter van de partij een duidelijk belangrijkere rol.

“Rechtse partij die niet over links gaat zoals de VVD en het CDA. Tegelijkertijd geen PVV poespas.”

“Rechts geluid bij JA 21 en stabiele leiding.”

“Rechts beleid, sociaal en economisch. Tegen laaggeschoolde/asielmigratie. Geen coalitie met GL/PvdA.”

5 Coalitievorming en uitsluiten

5.1 Wel of niet vooraf uitsluiten?

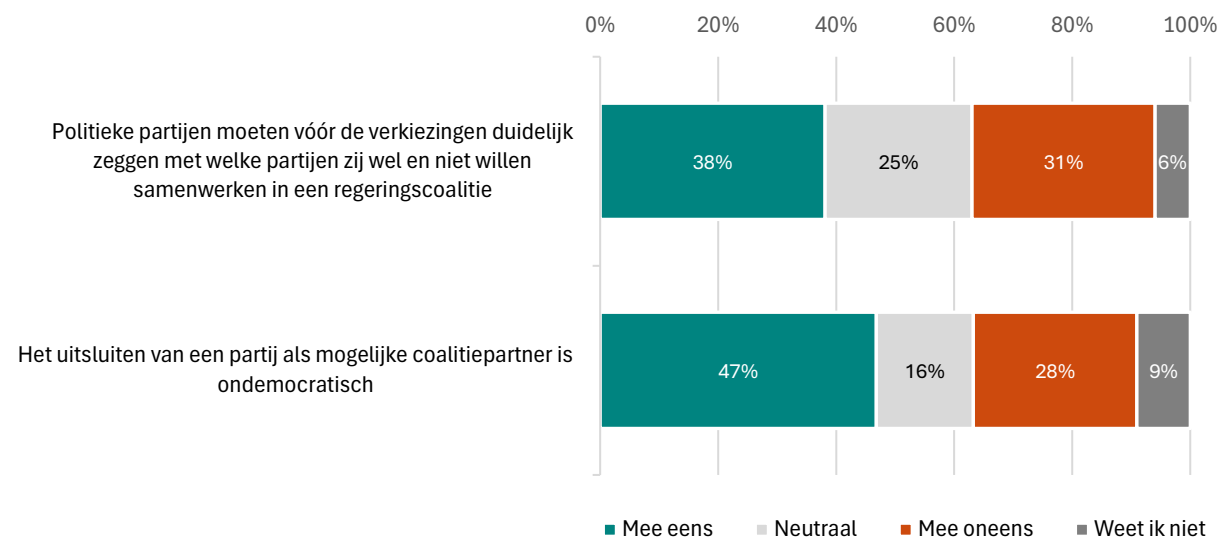
Aangezien er afgelopen tijd veel te doen was over het vooraf uitsluiten van partijen als mogelijke coalitiepartner hebben we hierover enkele stellingen en vragen voorgelegd.

Bijna de helft (47%) vindt ‘het uitsluiten van een partij als mogelijke coalitiepartner ondemocratisch’, 28 procent vindt dat niet, de rest oordeelt neutraal of weet het niet. Vooral kiezers van JA21 (83%), PVV (71%) en VVD (56%) zijn het vaak met de stelling eens, kiezers van GL-PvdA juist meestal niet (15% eens, 66% oneens).

Vier op tien kiezers (38%) vinden dat politieke partijen vóór de verkiezingen duidelijk moeten zeggen met welke partijen zij wel en niet willen samenwerken in een regeringscoalitie. PVV-kiezers vinden dit ook vaker dan gemiddeld (51%), CDA-kiezers vinden dit vaak niet nodig (27% eens, 44% oneens).

Figuur 5.1: Stellingen over uitsluiten (I)

Basis: allen (n = 2.228).

Bron: Ipsos I&O, 17 september 2025

Tabel 5.1: Stellingen over uitsluiten (I), naar partij van eerste voorkeur

Getoond in tabel: alleen percentage helemaal eens + eens. Basis: allen (n = 2.228).

	Totaal	PVV	GL-PvdA	VVD	D66	CDA	JA21
Het uitsluiten van een partij als mogelijke coalitiepartner is ondemocratisch	47%	71%	15%	56%	33%	43%	83%
Politieke partijen moeten vóór de verkiezingen duidelijk zeggen met welke partijen zij wel en niet willen samenwerken in een regeringscoalitie	38%	51%	30%	36%	30%	27%	42%

5.2 Uitsluiten van PVV

Van degenen die niet op de PVV stemmen zegt 45 procent: ‘De partij waar ik op stem moet de PVV uitsluiten als coalitiepartner’. Vooral GL-PvdA-kiezers (80%) willen dat hun partij dat doet. Kiezers van D66 en CDA ook in (nipte) meerderheid (wat deze partijen ook doen). Van de VVD-kiezers wil 30 procent dat de VVD de PVV uitsluit, 44 procent wil dat niet.

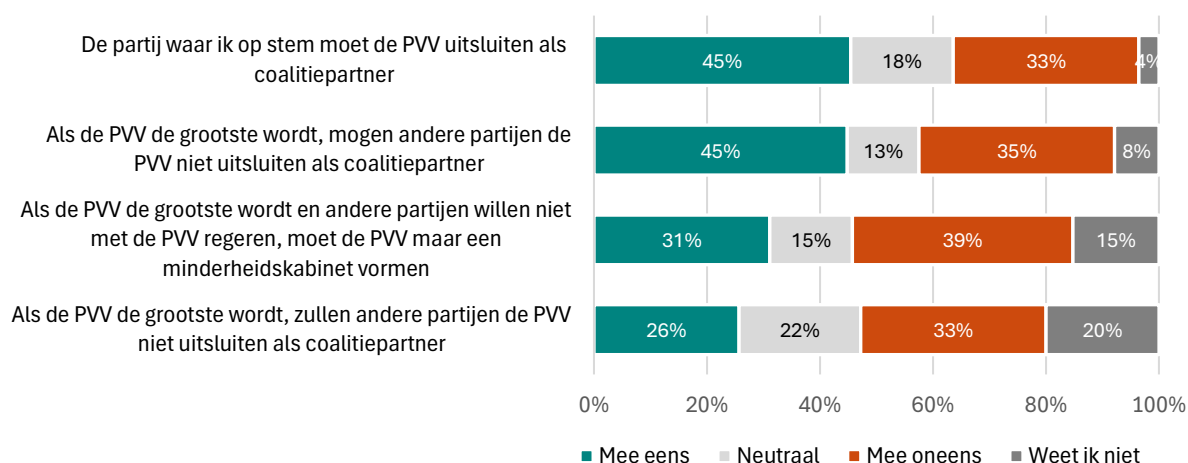
We legden twee stellingen voor over het uitsluiten van de PVV, mocht die partij de grootste worden. Beide aan de helft van de steekproef, respondenten kregen dus een van deze twee stellingen te zien. De eerste is: ‘Als de PVV de grootste wordt, mogen andere partijen de PVV niet uitsluiten als coalitiepartner’. Bijna de helft van alle kiezers (45%) is het daarmee eens, 35 procent niet, de rest is neutraal of weet het niet. Van de PVV-kiezers vindt 89 procent dat dit niet mag, ook JA21-kiezers hebben daar moeite mee. Bij de achterbannen van zowel VVD als CDA ligt dit op 36 procent. Van de VVD-kiezers is 44 procent het er niet mee eens, van de CDA-kiezers 40 procent.

Met de tweede stelling ‘Als de PVV de grootste wordt, zullen andere partijen de PVV niet uitsluiten als coalitiepartner’, is maar een kwart het eens (26%). Ook hier scoren de PVV-kiezers het hoogst, met 48 procent, 21 procent van hen is het er niet mee eens. Eerder zagen we al (in open antwoorden) dat deze verwachting – als de PVV maar groot genoeg wordt, kunnen de andere partijen niet om de PVV heen – voor veel PVV-kiezers een motief is de partij trouw te blijven.

Tot slot de stelling ‘Als de PVV de grootste wordt en andere partijen willen niet met de PVV regeren, moet de PVV maar een minderheidskabinet vormen’. Hier is 31 procent het mee eens, 69 procent van de PVV kiezers en 55 procent van de JA21-kiezers. Kiezers van de andere grotere partijen voelen hier niet veel voor.

Figuur 5.2: Stellingen over uitsluiten (II)

Basis: allen (n = 2.228).

Tabel 5.2: Stellingen over uitsluiten (II), naar partij van eerste voorkeur

Getoond in tabel: alleen percentage helemaal eens + eens. Basis: allen (n = 2.228).

	Totaal	PVV	GL-PvdA	VVD	D66	CDA	JA21
De partij waar ik op stem moet de PVV uitsluiten als coalitiepartner	45%	*	80%	30%	57%	54%	1%
Als de PVV de grootste wordt, <u>mogen</u> andere partijen de PVV niet uitsluiten als coalitiepartner	45%	89%	6%	36%	15%	36%	75%
Als de PVV de grootste wordt en andere partijen willen niet met de PVV regeren, moet de PVV maar een minderheidskabinet vormen	31%	69%	13%	22%	16%	16%	55%
Als de PVV de grootste wordt, <u>zullen</u> andere partijen de PVV niet uitsluiten als coalitiepartner	26%	48%	17%	16%	40%	13%	33%

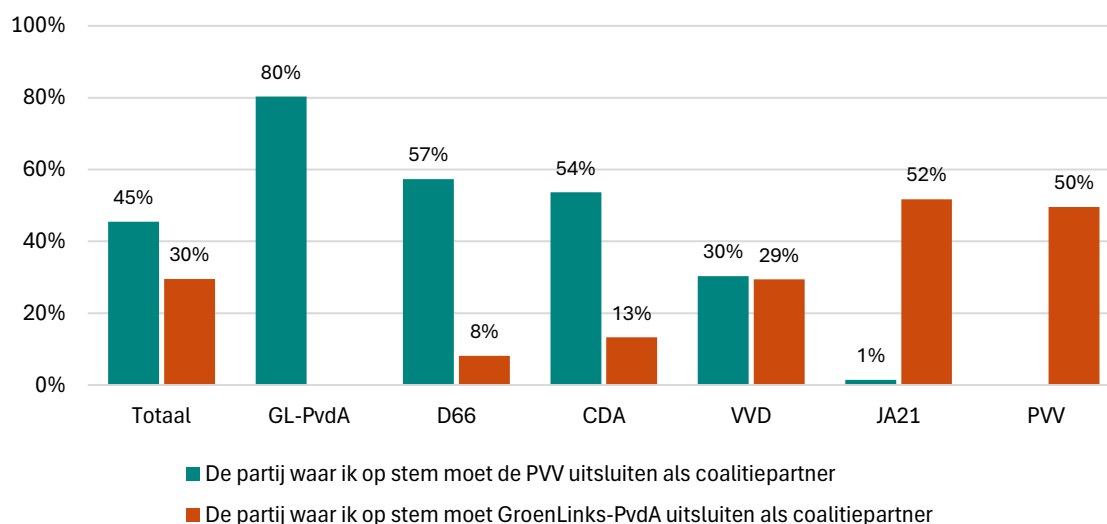
5.3 Uitsluiten van GL-PvdA

Net als voor de PVV legden we ook een stelling over het uitsluiten van GL-PvdA voor. Drie op tien kiezers, die zelf niet van plan zijn te stemmen op GL-PvdA (30%), vinden dat de partij waar ze op stemmen GroenLinks-PvdA moet uitsluiten als coalitiepartner. Beduidend minder dan de 45 procent die de PVV wil uitsluiten (ook als rekening wordt gehouden met het feit dat zo'n 20 procent PVV stemt en circa 15 procent GL-PvdA).

Ongeveer de helft van de PVV- en JA21-kiezers vindt dat hun partijen GL-PvdA moet uitsluiten, onder VVD-kiezers is dat 29 procent en van de CDA- en D66-kiezers wil slechts respectievelijk 13 en 8 procent dat.

Figuur 5.3: Stellingen over uitsluiten PVV en GroenLinks-PvdA, naar politieke voorkeur

Getoond in figuur: alleen percentage helemaal eens + eens. Basis: allen (n = 2.228).

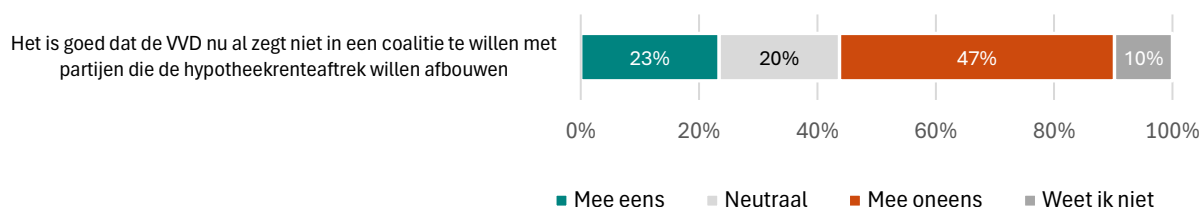
Bron: Ipsos I&O, 17 september 2025

5.4 Uitsluiten vanwege hypotheekrenteaftrek

Een kwart (23%) van alle kiezers vindt het goed dat de VVD nu al zegt niet in een coalitie te willen met partijen die de hypotheekrenteaftrek willen afbouwen. Opvallend genoeg vinden VVD-kiezers dit niet vaker (22% eens, 41% oneens). Onder de kiezers die in 2023 op de VVD stemden is dit beeld niet positiever: 24 procent van hen is het ermee eens, 50 procent niet.

Figuur 5.4: Stelling over uitsluiten (III)

Getoond in tabel: alleen percentage helemaal eens + eens. Basis: allen (n = 2.228).

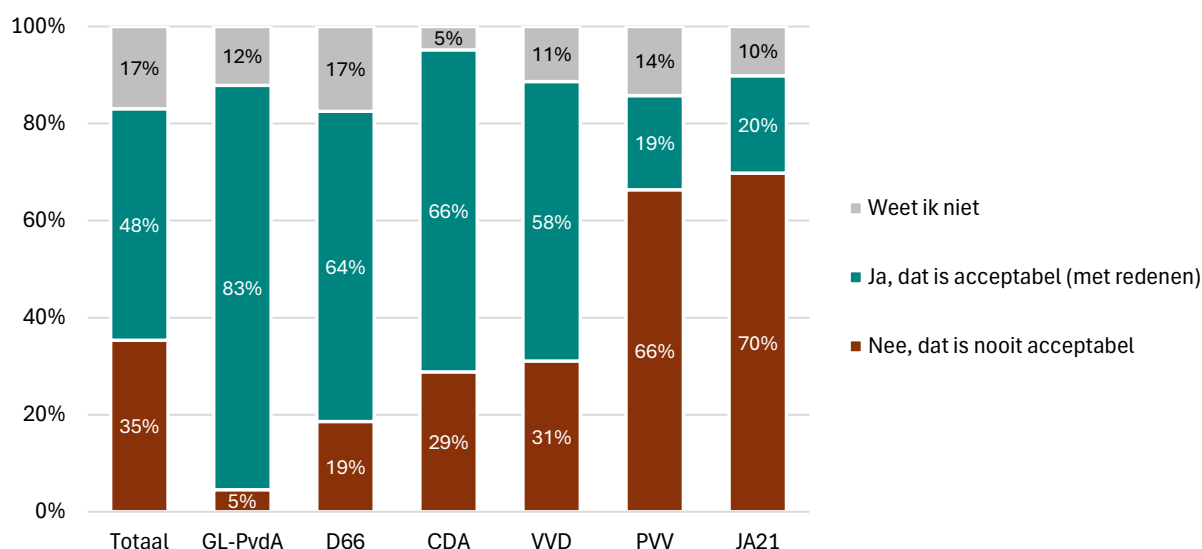

	Totaal	PVV	GL-PvdA	VVD	D66	CDA	JA21
Het is goed dat de VVD nu al zegt niet in een coalitie te willen met partijen die de hypotheekrenteaftrek willen afbouwen	23%	36%	17%	22%	22%	10%	26%

5.5 Redenen om een partij uit te sluiten

Op de vraag of het acceptabel is om een politieke partij uit te sluiten van samenwerking in een regeringscoalitie, antwoordt een op drie (35%) ‘nee, dat is nooit acceptabel’. Bijna de helft (48%) vindt dat ‘met redenen’ acceptabel. Kiezers van GL-PvdA, D66, CDA en VVD vinden dat veel vaker acceptabel (58% of meer) dan kiezers van PVV en JA21 (beide ongeveer een vijfde).

Figuur 5.5: Vindt u het acceptabel om een politieke partij uit te sluiten van samenwerking in een regeringscoalitie? Basis: allen (n = 2.228).

Degenen die het acceptabel vinden om een partij uit te sluiten, vinden meestal dat dat kan als een partij standpunten heeft die ingaan tegen de rechtsstaat (79%). Vooral kiezers van GL-PvdA, CDA en D66 vinden dit een goede reden. Ook de overtuiging dat er met een partij geen stabiele regering te vormen is, kan – volgens 62 procent – een goede reden zijn.

Inhoudelijke redenen (als een partij totaal andere standpunten heeft) zijn voor een derde een reden om een partij uit te sluiten. PVV- en JA21-kiezers vinden dit relatief vaak (waarbij rekening moet worden gehouden met het feit dat zij het veel minder vaak het acceptabel vinden om een partij uit te sluiten en deze vraag dus ook minder vaak kregen).

Tabel 5.3: Wat vindt u acceptabele redenen om een partij uit te sluiten van samenwerking? (basis: vindt het acceptabel om een partij uit te sluiten)

	Totaal	PVV	GL-PvdA	VVD	D66	CDA	JA21
n =	555	32	143	56	61	96	20
Als een partij standpunten heeft die ingaan tegen de rechtsstaat	79%	38%	95%	76%	87%	89%	44%
Als duidelijk is dat met een partij nooit een stabiele regering te vormen is	62%	37%	69%	70%	57%	71%	50%
Als een partij niet democratisch is georganiseerd	59%	17%	73%	60%	76%	68%	34%
Als de leider of leiders van een partij veroordeeld zijn voor een strafbaar feit	54%	18%	62%	50%	55%	61%	25%
Als de partij veel aanhangers heeft met extreme ideeën	53%	31%	56%	34%	66%	63%	38%
Als een partij totaal andere standpunten heeft	33%	50%	28%	35%	27%	23%	48%

6 Beoordeling politici

6.1 Bekendheid lijsttrekkers

Ten opzichte van eerder deze maand zien we geen grote veranderingen in de bekendheid van politici. Wel nam de bekendheid van CDA-lijsttrekker Henri Bontenbal de afgelopen maanden wat toe, van 68 procent in juni naar 73 procent nu.

Nieuwkomer Lidewij de Vos, lijsttrekker van Forum voor Democratie, is bij een kwart van de kiezers (26%) bekend.

Tabel 6.1: Bekendheid politici

‘Welke van onderstaande politici kent u?’ Basis: random helft steekproef (n = 1.006).

	Aug. 2023	17 juni 2024	28 juli 2025	1 sept. 2025	15 sept. 2025
Geert Wilders	95%	96%	90%	92%	93%
Caroline van der Plas	88%	93%	85%	88%	88%
Dilan Yesilgöz	77%	90%	84%	86%	86%
Frans Timmermans	84%	90%	84%	85%	87%
Rob Jetten	84%	88%	82%	83%	86%
Henri Bontenbal	48%	68%	68%	70%	73%
Esther Ouwehand	55%	72%	64%	63%	66%
Joost Eerdmans	63%	64%	64%	63%	67%
Mirjam Bikker	36%	53%	48%	47%	51%
Laurens Dassen	40%	49%	45%	45%	47%
Wybren van Haga				45%	49%
Jimmy Dijk		25%	38%	39%	39%
Stephan van Baarle		32%	30%	38%	35%
Eddy van Hijum			32%	34%	33%
Tofik Dibi				29%	30%
Chris Stoffer		30%	28%	26%	28%
Lidewij de Vos					26%
Jan Struijs				11%	10%
Geen van bovenstaande		2%	6%	3%	4%

Bron: Ipsos I&O, 17 september 2025

6.2 Beoordeling lijsttrekkers

Begin deze maand constateerden we dat het waarderingscijfer voor Dilan Yesilgöz flink was gedaald, naar een 3,9. Nu blijft dat een 3,9. Aan de vooravond van de verkiezingen in 2023 scoorde ze nog een 6,2.

Ook het waarderingscijfer van Henri Bontenbal daalde de afgelopen tijd licht, van een 6,6 in juni naar een 6,2 nu. Hij blijft de best gewaarde lijsttrekker. Zijn eigen kiezers geven hem een mooie 8,4.

Lidewij de Vos (FvD) is nog relatief onbekend (bij 26% wel) en scoort een 4,0. Haar eigen kiezers geven haar een 7,6 (indicatief).

Tabel 6.2: Waardering politici

‘Hieronder ziet u een aantal politici die u (van naam) kent. Kunt u aangeven – met een cijfer van 1 tot 10 – hoe u deze politicus waardeert?’ Basis: bekend met politicus.

Groen = significante stijging t.o.v. voorgaande meting.

Rood = significante daling t.o.v. voorgaande meting.

	Sept. 2023	23 sept. 2024	16 juni 2025	28 juli 2025	1 sept. 2025	15 sept. 2025
Henri Bontenbal	5,0	6,1	6,6	6,6	6,3	6,2
Mirjam Bikker	5,3	5,5	5,7	5,7	5,7	5,4
Jimmy Dijk		5,3	5,7	5,4	5,5	5,3
Laurens Dassen		4,9	5,2	5,2	5,2	5,1
Jan Struijs					5,7	5,0
Rob Jetten		4,8	5,0	5,0	5,1	5,0
Joost Eerdmans		4,4	5,0	5,1	5,2	4,9
Chris Stoffer		5,2	4,9	5,2	5,1	4,9
Eddy van Hijum				5,1	5,0	4,9
Esther Ouwehand		4,6	5,0	4,8	4,7	4,7
Caroline van der Plas	5,6	4,9	4,7	4,8	4,7	4,5
Frans Timmermans	4,8	4,3	4,4	4,2	4,3	4,1
Lidewij de Vos						4,0
Geert Wilders	4,8	4,9	3,9	4,0	4,0	3,9
Dilan Yesilgöz	6,2	5,0	4,8	4,5	3,9	3,9
Stephan van Baarle	3,8	3,8	3,7	3,8	3,7	3,7
Tofik Dibi					3,7	3,6
Wybren van Haga					3,7	3,5

Bron: Ipsos I&O, 17 september 2025

Onderzoeksverantwoording

Dit onderzoek vond plaats van zaterdag 13 september tot maandagochtend 15 september 2025. In totaal werkten 2.228 Nederlanders van 18 jaar of ouder mee aan dit onderzoek. De steekproef is grotendeels getrokken in het I&O Research Panel. Een deel (n = 141) deed mee via PanelClix. Dit zijn voornamelijk jongeren, lager opgeleiden en respondenten met een niet-westerse achtergrond. Ipsos I&O voerde dit onderzoek uit in samenwerking met Pauw & De Wit.

Bij de zetelpeilingen in aanloop naar de verkiezingen maken we gebruik van een zogeheten rolling panel. Dit houdt in dat respondenten die deelnamen aan de vorige peiling, ook voor de nieuwe peiling worden uitgenodigd. Op die manier kunnen we meten welke kiezersstromen plaatsvinden en welke redenen kiezers hebben om van partijvoorkeur te veranderen. Aan deze peiling namen 1041 respondenten deel die ook deelnamen aan de peiling van begin september.

Weging en marges

De onderzoeksresultaten zijn gewogen op geslacht, leeftijd, regio, opleidingsniveau en stemgedrag bij de Tweede Kamerverkiezingen in november 2023. De weging is uitgevoerd conform de richtlijnen van de Gouden Standaard (CBS). Hiermee is de steekproef representatief voor de kiesgerechtigde Nederlandse inwoners (18+), voor wat betreft deze achtergrondkenmerken. Bij onderzoek is er sprake van een betrouwbaarheidsinterval en onnauwkeurigheidsmarges. In dit onderzoek gaan we uit van een betrouwbaarheid van 95 procent. Bij een steekproef van n=2.000 en een uitkomst van 50 procent is er sprake van een foutmarge van plus of min 2,2 procent.

I&O Research Panel

Het I&O Research Panel is geworven op basis van aselechte personen- en huishoudensteekproeven op traditionele manier (geen zelfaanmelding). Het I&O Research Panel werkt met een spaarprogramma, waarbij deelnemers punten sparen afhankelijk van de lengte en complexiteit van de vragenlijst. Deze punten kunnen later worden ingewisseld voor Bol.com-tegoed of een donatie aan een goed doel.

Ipsos I&O

Ipsos I&O komt voort uit het samengaan van I&O Research en Ipsos.

Ipsos I&O is het grootste onderzoeksbureau van Nederland (volgens het Trendrapport Data & Insights Network, 2024). Het is onze missie bij te dragen aan beter onderbouwde keuzes van onze klanten, op basis van onderzoek en advies.

Ipsos I&O Publiek werkt voor overheids- en non-profitorganisaties. Ipsos I&O is lid van het Data & Insights Network (D&IN) en onderschrijft de internationale ICC/ESOMAR-gedragscode voor markt- en sociaalwetenschappelijk onderzoek. Ipsos I&O is ISO 9001-, ISO 20252-, ISO 27001-, ISO 27701- en NEN-5710 gecertificeerd. Het online onderzoekspanel (I&O Research Panel) is ISO 20252-Annex A gecertificeerd. Dit is de norm voor online en offline access panels.

Contactgegevens

Ipsos I&O

Zuiderval 70
7543 EZ Enschede
053 - 200 52 00

Piet Heinkade 55
1019 GM Amsterdam
020 – 308 48 00

Amstelveenseweg 760
1081 JK Amsterdam
020 - 607 07 07

Ericssonstraat 2
5121 ML Rijen
020-607 07 07

